

**COVID-19 пандемиясынын
Кыргызстандагы пробац
ия органдарына жана алардын
кардарларына тийгизген таасири**

Penal Reform International (Эл аралык түрмө реформасы) Евгения Ли айымга Кыргызстандын илимий чөйрөсүнө кошкон салымы жана бул отчетту даярдаганы үчүн ыраазычылык билдирет. Биз ошондой эле Кыргызстандын пробация кызматына, Жогорку сотуна жана сот органдарына, жергиликтүү жарандык коомдун өкүлдөрүнө изилдөөгө катышканы үчүн терең ыраазычылыгыбызды билдиребиз.

Бул отчет Эл аралык Кылмыш жана Жаза Фондунун (IPPF) каржылык колдоосу менен «Дүйнөлүк COVID-19 пандемиясынын учурунда эркиндигинен ажыратууга альтернативдүү чараларды ишке ашыруудагы жана түзөтүү мекемелеринен бошотулгандарды кийинки таптагы колдоодогу кемчиликтерди жоюу» долбоорунун алкагында даярдалган. Долбоор аталган Фонддун каржылоосун COVID-19 пандемиясынын жаза мөөнөтүн түзөтүүчү мекемелерде же альтернативдүү чаралардын алкагында өтөп жаткан соттолгондорго тийгизген терс таасирине каршы күрөшүү үчүн адилеттүү жана эффективдүү жазык сот системасын камсыз кылуу максатын колдоо максатында алган.

Penal Reform International үюмүнүн отчету

PRI:

Таня Деянова, «Европадагы эркиндигинен ажыратуунун альтернативалары» долбоорунун жетекчиси
tdejanova@penalreform.org

Манас пр. 41а, 13 офис, 8 кабат, Бишкек ш., Кыргыз Республикасы, 720001
pricaadmin@penalreform.org

Twitter: [@penalReformInt](https://twitter.com/penalReformInt)
Facebook: [@penalreforminternational](https://www.facebook.com/penalreforminternational)
[@penalreformCA](https://www.facebook.com/penalreformCA)
www.penalreform.org

Биринчи жолу 2022-жылдын январында жарыяланган
© Penal Reform International 2022

Мукаба: Кыргыз Республикасынын Юстиция Министрлигинин алдындагы Пробация Департаменти, Бишкек ш., сүрөт Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн сайтынан алынган

Мазмуну

Шарттуу кыскартуулар.....	4
Кириш сөз	5
Изилдөөнүн методологиясы	6
1 этап. Кабинеттик изилдөө.....	7
2 этап. Тереңдетилген маектешүү.....	7
Маектешүүгө катышкан респонденттердин тизмеси.....	7
Чектөөлөр.....	8
Кыргызстандын пробацья системасынын калыптанышынын кыскача баяны жана тарыхы ...	9
Кыргызстандагы пробацьянын абалы	14
Пробацья департаментинин милдеттери	14
COVID-19 пандемиясынын Пробацья департаментинин ишине тийгизген таасири	16
Пробацья департаментинин COVID-19 пандемиясынын учурундагы ишмердүүлүгү	16
Пробацья органдары тарабынан COVID-19 пандемиясына каршы көрүлгөн чаралар.....	18
COVID-19 пандемиясынын пробацья кызматкерлерине тийгизген таасири	20
COVID-19 пандемиясынын калктын аялуу топторуна жана пробацьянын кардарларына тийгизген таасири	21
COVID-19 пандемиясынын калктын аялуу катмарларына тийгизген таасири	21
Пандемиянын пробацья кардарларына тийгизген таасири.....	23
COVID-19 пандемиясынын боштондукка чыгуу процесстерине жана түзөтүү мекемелеринен чыккандан кийин көрсөтүлүүчү кызматтарга тийгизген таасири.....	27
Корутунду	28
Алынган сабактар жана сунуштар	31

Шарттуу кыскартуулар

БДССУ - Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму

БДАП - Бүткүл дүйнөлүк азык-түлүк программасы

ТМ - тереңдетилген маектешүү

ЖАМК - Жазаларды аткаруу мамлекеттик кызматы

МЖӨ - мамлекеттик-жеке өнөктөштүк

ӨЭУ - өкмөттүк эмес уюм

УСК - Улуттук статистикалык комитет

ЖКК - жеке коргонуу каражаттары

МСЭКБ - Мамлекеттик санитардык-эпидемиологиялык көзөмөл борбору

COVID-19 - 2019 ж. пайда болгон коронавирустук инфекция (же SARS-CoV-2 вирусу)

PRI - Penal Reform International (Эл аралык түрмө реформасы) уюму

Кириш сөз

2020-жылдын январь айында Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюму (БДССУ) 2019-жылы Кытайдын Ухань шаарында аныкталган COVID-19 (SARS-CoV-2) эпидемиясын эл аралык деңгээлдеги коомдук саламаттыкты сактоо жаатындагы өзгөчө кырдаал катары жарыялады. 2020-жылдын март айында вирус пандемия деңгээлине жеткенден кийин, көпчүлүк мамлекеттердин өкмөттөрү жарандарынын арасында инфекциянын жайылышын ооздуктоо үчүн чараларды көрө башташты. Расмий маалымат боюнча Кыргызстанда (2021-жылдын 18-июлуна карата) бул вирус менен ооругандардын саны 144 958 болуп, каза тапкандардын саны 2143 жеткен. 2020-жылдын 22-мартынан тартып Кыргыз Республикасында өзгөчө кырдаал режими киргизилген.

БДССУнун пандемия жарыялаганына жана Кыргыз Республикасынын аймагында коронавирустук инфекциянын учурларынын аныкталгандыгына байланыштуу, премьер-министр Мухаммедкалый Абылгазиев калктын коопсуздугун камсыз кылуу жана массалык оорулардын алдын алуу боюнча ыкчам чараларды көрүү максатында тиешелүү буйрукка кол койду. COVID-19 вирусунун жайылуу коркунучун алдын алуу максатында Кыргыз Республикасынын Өкмөтү төмөнкү чектөөлөрдү киргизген:

- 2020-жылдын 17-мартынан тарта чет өлкөлүк жарандардын өлкөгө кирүүсүнө тыюу салуу;
- Көңүл ачуучу жайларды, мектептерди жана жогорку окуу жайларын жабуу;
- Ош жана Бишкек аэропортторуна эл аралык аба каттамдарын токтотуу;
- 2020-жылдын 22-мартынан баштап өзгөчө кырдаал абалын киргизүү;
- Дүкөндөргө, дарыканаларга жана медициналык мекемелерге чыгууну кошпогондо, жарандардын шаар ичинде жүрүүсүн чектөө;
- Коменданттык саат киргизүү;
- Ар бир аймактарда жана шаарларда постторду орнотуу;
- Азык-түлүк дүкөндөрүнөн, азык-түлүк базарларынан, дарыканалардан жана саламаттыкты сактоо мекемелеринен башка бардык объекттерди жабуу.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан көрүлгөн чаралар өлкөдөгү уюмдардын аралыктан (онлайн) иштөө режимине өтүшүнө алып келген. Жеке байланышты талап кылган жаатта эмгектенген же көрүлгөн коопсуздук чараларына ыңгайлаша албаган иш чөйрөлөрү жумушун токтотууга мажбур болушкан, бул өлкөдөгү жумушсуздуктун өсүшүнө алып келген. Чек аралардын жабылышына жана карантин режимине өтүүгө байланыштуу мигранттардын өлкөгө кескин түрдө кайтып келүүсү Кыргызстандын экономикасына, жарандардын жыргалчылыгына терс таасирин тийгизди. Улуттук статистикалык комитеттин (УСК) изилдөөсүнө ылайык, Кыргызстандагы үй-чарбаларынын 22%га жакынынын жок дегенде бир үй-бүлө мүчөсү жумушунан айрылган. Өлкөдөгү экономикалык кризис жана жумушсуздуктун өсүшү пробациянын кардарлары, анын ичинде шарттуу түрдө мөөнөтүнөн мурда бошотулган адамдар кирген аялуу топко таасир этпей койгон жок. Кыргызстандын Пробация департаменти тарабынан 2020-жылы жүргүзүлгөн изилдөөгө ылайык, пробациянын кардарларынын негизин социалдык жактан колдоого, реабилитациялоого, билим берүү жана медициналык сыяктуу кепилдендирилген кызматтарды алууда, жана ошондой эле жумуш табуу жана жумушсуздук боюнча жөлөкпул алууда колдоого муктаж жаштар түзөт. Бирок пробациянын көпчүлүк кардарлары Кыргыз Республикасынын мыйзамдары аныктаган ар тараптуу колдоого ээ болууга укуктуу аялуу топторго кирбейт. Бул COVID-19 пандемиясынын убагында гана эмес, башка учурда да өнөкөт укук бузуу

коркунучун жогорулатат жана ошондой эле, пробацациянын кардарларынын жүрүм-турумдарын өзгөрүүсүнө жана аларды кайра коомдоштурууга өбөлгө түзгөн колдоо алуу мүмкүнчүлүгүн төмөндөтөт.¹

Эл аралык пенитенциардык изилдөө боюнча борбордун (ICPS) 2017-жылдагы маалыматы боюнча, Кыргызстан эркиндигинен ажыратылган жарандардын саны боюнча дүйнөлүк рейтингде 87-орунду ээлеген (100 миң кишиге 167 камакка алынган адам). 2019-жылы бул көрсөткүч бир аз төмөндөгөн (100 миң кишиге 161 камакка алынган адам). Бул жетишкендик 2019-жылдын башында кабыл алынган «Пробацация жөнүндө» мыйзамына жана анын натыйжасында камактагы адамдардын азайышына байланыштуу болушу мүмкүн². Ошол эле учурда, 40%га чейинки абактан чыккан жарандар кылмыш кылууну улантышат. Белгилей кетүүчү нерсе, кайталанган кылмыштын дээрлик 70% менчикке каршы жасалган кылмыш. Мындай көрүнүш жумушсуздуктун, жашоо деңгээлинин төмөндүгүнүн, социалдык байланыштардын жоктугунун, билимдин, иштөө көндүмдөрүнүн, укуктук билимдин жана эркиндикке чыккандан кийин начар социалдык адаптациянын кесепетинен келип чыгышы мүмкүн.

Карантиндик чаралар элдин саламаттыгын сактоо үчүн чоң мааниге ээ болгонуна карабастан, өлкөдөгү экономикалык туруктуулукка жана социалдык абалга терс таасирин тийгизди. Мындан сырткары, көрүлгөн чаралар катуу болгондугуна карабастан, алар COVID-19 вирусунун андан ары жайылышына жана өлүм учурларынын көбөйүшүнө байланыштуу кризистин тереңдешине тоскоол болгон жок. Кызмат көрсөтүүдөгү өзгөрүүлөр, ошондой эле жазасын өтөп жаткандардын эркиндигинен ажыратууга байланышпаган көптөгөн кыйынчылыктарына байланыштуу, пробацация системасы жана бул чөйрөдө эмгектенген адистер эң көп жабыр тарткан мамлекеттик мекемелердин бирине айланды. Мындан тышкары, аялуу топко кирген пробацациянын кардарлары, адамдык жана финансылык ресурстардын жоктугунан өкмөт үчүн артыкчылыкка ээ эмес чөйрөлөрдүн катарына кирет.

Бул изилдөө жүрүп жаткан пандемиянын Кыргызстандын жаңы түзүлгөн пробацация системасына тийгизген таасирин талдоо аракети болуп саналат. Изилдөө ошондой эле COVID-19 пандемиясынын шартында пробацация адистери туш болгон кыйынчылыктарды, алар менен күрөшүү механизмдерин жана пандемиянын пробацация кардарларына тийгизген таасирин талдоого багытталган. Тактап айтканда, изилдөөдө пробацация органдарынын жана адистеринин COVID-19 пандемиясынан улам келип чыккан шарттарга ыңгайланышуусу, анын эффективдүүлүгү каралат.

Изилдөөнүн методологиясы

Баштапкы жана экинчи булактардан маалыматтарды чогултуу үчүн аралаш ыкма колдонулган. Маалыматтарды чогултуу кабинеттик изилдөө, документтерди анализдөө жана максаттуу топтор (кардарлар, соттор жана Пробацация департаментинин кызматкерлери) менен тереңдетилген маектешүүлөр (ТМ) аркылуу жүргүзүлдү. Маалыматтарды чогултуунун бул ыкмалары (а) ишенимдүү эмпирикалык маалыматтарды жана фактыларды чогултууга, (б) кардарлардын жана пробацация кызматкерлеринин пикирлерин жана тажрыйбаларын карап чыгууга, (в) негизги корутундуларды аныктоого,

¹ Пробацация кардарларынын муктаждыктарын аныктоо боюнча изилдөө, Кыргыз Республикасынын Пробацация департаменти, 2020 ж.

² <https://www.prisonstudies.org/country/kyrgyzstan>

ишенимдүү тыянактарга жетүүгө жана (г) абалды жакшыртуу боюнча жалпы көрсөтмөлөрдү иштер чыгууга өбөлгө түздү.

1 этап. Кабинеттик изилдөө

Кабинеттик изилдөөнүн негизги максаты – расмий статистиканы, ошондой эле ачык булактардагы тиешелүү изилдөөлөрдү талдоо. Кабинеттик изилдөө 2020-2021-жылдардагы илимий изилдөөлөргө тиешеси бар темалар боюнча илимий макалалар жана жаңылыктарды, анын ичинде камактагылардын санын, пробацация жаатындагы мыйзамдарды, сот системасын жана COVID-19 пандемиясынын азчылыктарга жана жардамга муктаж топторго тийгизген таасирин талдоону камтыган. Изилдөө контекстин түшүнүү максатында кабинеттик талдоонун алкагында долбоордук документтер да иликтенген.

Баштапкы маалымат катары талдоо пробацация департаментинин расмий сайтынын маалыматтарынын негизинде Кыргызстандын пробацация тутумундагы жана анын кардарларынын учурдагы абалын кеңири изилдөөнү камтыган. Кабинеттик талдоо өлкөнүн контекстин түшүнүүгө жана Кыргызстанда жалпы абалга баа берүүгө жардам берди.

Пробацация кызматкерлери жана башка кызыкдар тараптар менен жүргүзүлгөн кабинеттик изилдөө Пробацация департаменти жана анын кардарлары COVID-19 кырдаалына кандайча ылайыкташа алышканын, ошондой эле кардарлардын жана кызматкерлердин арасында вирустун жугуу коркунучун азайтуу үчүн кандай чаралар көрүлгөнүн талдоого алды.

2 этап. Тереңдетилген маектешүү

Пробацациянын кардарларын, Пробацация департаментинин кызматкерлерин жана башка кызыкдар тараптарды кошкондо 14 адам менен тереңдетилген маектешүүлөр өткөрүлгөн; алардын бардыгы кырдаал жөнүндө маалымдар болгон же COVID-19 пандемиясы учурунда эркинен ажыратууга байланышпаган жазаларды колдонуу тажрыйбасына ээ болгон. Маектешүү өткөрүү боюнча жалпы колдонмо иштелип чыгып, ал кийинчерээк ар кандай кызыкдар тараптарды сурамжылоо үчүн ылайыкташтырылган. Маектешүүлөр 2021-жылдын 15-июлунан 5-августуна чейинки мезгилде Бишкекте өткөрүлгөн.

Изилдөө жүргүзүүгө жалпысынан 23 адам тартылган, алардын ичинен 14 адам маектешүүгө катышууга макул болгон. Маектешүүгө жалпысынан тогуз киши катыша алган жок. Алардын үчөө өкмөттүк эмес уюмдардын өкүлдөрү (алар иштеген уюмдар пандемия учурунда жабылган жана керектүү маалымат жок болгон), төртөө пробацациянын кардарлары (талкуулоого алынган темалар алар үчүн өтө деликаттуу болгондуктан, алар маектешүүдөн баш тартышкан) жана эки пробацация кызматкери (маектешүү учурунда алар бош болгон эмес).

Ар бир маектешүү 20 мүнөттөн 1,5 саатка чейин созулган. Маектешүү респонденттин каалоосуна жараша жеке түрдө же видео шилтеме аркылуу онлайн жүргүзүлдү. Социалдык аралыкты сактоо талаптарына байланыштуу, маектешүүнүн көбү онлайн режиминде өттү. Бардык маектешүүлөр респонденттин макулдугу менен жаздырылып, транскрипцияланып, эң таң калычтуу жана олуттуу тыянактар бул отчетто цитаталар түрүндө берилет.

[Маектешүүгө катышкан респонденттердин тизмеси](#)

УЮМДУН АТЫ	ӨТКӨРҮЛГӨН МАЕКТЕШҮҮЛӨРДҮН САНЫ
Кыргыз Республикасынын Жогорку Соту	2 маектешүү
Бишкек шаарынын райондук соту	1 маектешүү
Юстиция министрлигинин алдындагы Пробация департаменти	2 маектешүү
Пробация департаментинин Ош облусу боюнча аймактык бөлүмү	1 маектешүү
Пробация департаментинин Жалал-Абад облусу боюнча аймактык бөлүмү	1 маектешүү
Пробация департаментинин Ысык-Көл облусу боюнча аймактык бөлүмү	1 маектешүү
Пробация департаментинин Нарын облусу боюнча аймактык бөлүмү	1 маектешүү
«Спектр» коомдук фонду	1 маектешүү
Пробация органдарынын кардарлары	4 маектешүү

Маектешүү өткөрүү үчүн кызыкдар тараптардын тизмеси пробация кызматкерлери менен биргеликте түзүлгөн. Респонденттер менен, анын ичинде пробациянын кардарлары менен болгон байланыштардын көбү PRI (Эл аралык түрмө реформасы) уюму жана анын байланыштар тармагы же кызматкерлери аркылуу түзүлгөн. Маектешүүгө катышкан бардык респонденттер маектешүүгө макулдук беришип, алар берген маалымат кандай колдонуларын толук түшүнүү менен өз ойлору менен бөлүшүшкөн.

Маектешүүнүн башталышындагы макулдашуунун алкагында, маектешүүнүн потенциалдуу катышуучуларына төмөнкүлөр боюнча кенен маалымат берилген: 1) изилдөөнүн максаттары жана анын пробация кызматынан толук көз карандысыздыгы; 2) изилдөөнүн жүрүшүндө алынган маалыматты максаттуу пайдалануу; 3) маектешүүгө катышуунун ыктыярдуу мүнөзү. Мындан сырткары, катышуучулар коопсуздук жана жеке жашоонун кол тийбестиги, алынган жоопторду купуялуулуктун талаптарына ылайык сактоо жана иштеп чыгуу, жана маалымат менен иштөө мүмкүнчүлүгү изилдөөчүлөрдө гана бар экендиги тууралуу маалымдар болушкан. Маектешүүлөрдү жаздыруу катышуучулардын макулдугу менен гана жүргүзүлгөн. Изилдөөчүлөр бардык алынган жооптор, маалыматтар катышуучулардын аттарын атабастан жалпыланган түрдө жарыяланат деп кепилдик берген. Катышуучулар долбоор боюнча ар кандай суроолорду берүү, каалаган убакта жооп берүүдөн толугу менен же жарым-жартылай баш тартуу укугу жөнүндө да кенен маалымат алышкан.

Чектөөлөр

Кыргызстандагы пробация кызматынын бардык бөлүмдөрүнүн өкүлдөрү менен маектешүү жүргүзүү мүмкүн болгондуктан (Талас жана Баткен облустарында өкүлчүлүктөр жок), алынган жыйынтыктар бүтүндөй Кыргызстандагы абалды чагылдырат деп айтууга мүмкүн эмес. Бирок, сурамжылоого беш дубандын пробация кызматкерлери катышкандыктан, бул отчет негизинен Кыргызстан боюнча кырдаалды көрсөтөт. Мындан тышкары, катышуучулардын саны аз болгондугуна жана катышуучуларды изилдөөгө тартуу ыкмаларынын чектелгендигине карабастан, «талаа жумуштарынын» жыйынтыктарында олуттуу карама-каршылыктар жок болуп, корутундулар ачык булактардагы маалыматтар менен бекемделет. Талдоо – PRI (Эл аралык түрмө реформасы) уюмунун чогултулган

маалыматтарды жана сурамжылоонун катышуучуларынын пикирлерин иштеп чыгуусу жана чечмелөөсү.

Изилдөөнүн натыйжасында аныкталган сунуштар изилдөөнүн катышуучуларынын сунуштарын, ошондой эле эл аралык стандарттардын жакшы тажрыйбасынын улуттук жана кеңири контекстинде кабинеттик талдоону чагылдырат.

Кыргызстандын пробацья системасынын калыптанышынын кыскача баяны жана тарыхы

Дүйнө жүзү боюнча эркиндигинен ажыратылгандардын санынын өсүшү көптөгөн өлкөлөрдүн өкмөттөрүнө эбегейсиз каржылоо жана убакыт менен байланышкан көйгөйлөрдү көбөйтүүдө.³ Эркиндикти чектөө жайларына жайгаштыруу Бириккен Улуттар Уюмунун 2012-жылкы «Эркинен ажыратууга байланышкан жана байланышпаган чаралар» отчетунда аныкталган бир катар максаттарга жетпейт жана кылмышкерлерге да, алардын үй-бүлөлөрүнө кедергисин тийгизүү менен жалпы коомго терс таасирин тийгизет. Далилдер көрсөткөндөй, түрмөлөр көбүнчө түзөтүүчү же реабилитациялык таасирге ээ эмес, тескерисинче бошотулгандарды кайра өнөкөт кылмыштуулукка түртөт.⁴ Натыйжада, боштондукка чыккандар кайра эле эркиндигинен ажыратылат, бул түрмөдөгү калктын санынын өсүшүнө жана өлкөдөгү жалпы коопсуздуктун бузулушуна алып келет. Пенитенциардык тутумду реформалоо гумандуулуктун принциптерине жана мамлекеттин жазык сот адилеттигиндеги саясатына, тактап айтканда, пенитенциардык системага өзгөртүүлөрдү киргизүүгө негизделген. Пенитенциардык тутумду реформалоо аракеттери тутумга эл аралык стандарттарды киргизүү аркылуу жүргүзүлөт. Жалпысынан, жазалоонун альтернативдүү түрлөрүн колдонуунун максаты түрмөлөрдүн толуп кетүүсүнүн алдын алуу гана эмес, ошондой эле кылмыштуулукка, соттолгондорго жана алардын коомдогу ордуна болгон мамиленин түп-тамырынан бери өзгөрүшүн, пенитенциардык ишмердүүлүктүн багытын жазалоодон жана обочолонтуудан адилеттүүлүктү калыбына келтирүүгө жана коомго кайра аралаштырууну колдоого бурат. Жазаны өтөө учурунда да, боштондукка чыккандан кийин да тийиштүү колдоо көрсөтүү коомдун аялуу катмарынын өкүлдөрүнүн кайрадан кылмыш жасоосунун алдын алууга көбүрөөк мүмкүнчүлүк берет. Аталган чаралар узак мөөнөткө эркинен ажыратууга караганда коомду эффективдүү жана туруктуу коргоону камсыздайт алат.

Биринчи жолу Кыргызстанда улуттук пробацья кызматын түзүү зарылдыгы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2002-жылдын 9-декабрында кабыл алынган №833 2010-жылга чейинки мезгилге Кыргыз Республикасынын пенитенциардык системасын реформалоо концепциясында чагылдырылган.⁵ Он жылдан кийин «Кыргыз Республикасында сот адилеттигин жакшыртуу боюнча иш чаралар жөнүндөгү» Кыргыз Республикасынын Президентинин 2012-жылдын 8-августундагы №147 Жарлыгы чыгып, анда сот адилеттигин гумандаштыруу жазык-аткаруу (пенитенциардык) системасын

³ Эл аралык түрмө реформасы, (2021). Түрмө системасындагы эл аралык тренддер, 2021 ж.:

<https://www.penalreform.org/global-prison-trends-2021/>

⁴ Бириккен Улуттар Уюмунун Баңгизат жана кылмыштуулук боюнча башкармалыгынын 2012-жылдагы эркиндигинен ажыратуу менен байланышкан жана байланышпаган чаралары жөнүндө отчет. Орус тилдеги версиясы бул жерде жеткиликтүү: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/V1802305_-_R.pdf

⁵ 2010-жылга чейинки мезгилге Кыргыз Республикасынын пенитенциардык системасын реформалоо концепциясы: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/49500>

реформалоонун негизги багыттарынын бири катары аныкталган. Бул жарлык чыккандан кийин башталган Кыргызстандын соттук-укуктук реформасынын натыйжасында төмөнкү документтер иштелип чыккан:

- Кыргыз Республикасынын Жазык кодекси;⁶
- Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодекси;⁷
- Кыргыз Республикасынын Бузуулар жөнүндө кодекси;⁸
- Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодекси;⁹
- Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодекси;¹⁰
- Кыргыз Республикасынын «Пробация жөнүндө»¹¹ жана «Мунапыс берүү негиздери жана аны колдонуу тартиби жөнүндө»¹² мыйзамдары;
- «Мамлекет тарабынан кепилденген юридикалык жардам жөнүндө» мыйзамы.¹³

2018-жылдын август айында соттук-укуктук реформанын чараларына мониторинг жүргүзүү боюнча эксперттик жумушчу топтун жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Жазаларды аткаруу мамлекеттик кызматынын (ЖАМК) жетекчилигинин биргелешкен жыйыны болуп өткөн. Жыйындын алкагында өлкөдө пробация кызматын уюштуруунун жол картасы иштелип чыгып, пробация институтун уюштуруу жана иштетүү механизмдери талкууланган. Пробацияны түзүүгө болгон укуктук негиздер:

- Кыргыз Республикасынын Конституциясы (2010-жылдын 27-июнунда болуп өткөн референдумда кабыл алынган);
- Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодекси (Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 2-февралында кабыл алынган №20 Мыйзамынын редакциясына ылайык);
- Кыргыз Республикасынын Жазык кодекси (Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 2-февралында кабыл алынган № 19 Мыйзамынын редакциясына ылайык);
- Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 24-февралында кабыл алынган №34 «Пробация жөнүндө» Мыйзамы;
- Кыргыз Республикасынын «Мамлекеттик социалдык заказ жөнүндө» Мыйзамы;
- Кыргыз Республикасы мүчө болгон эл аралык келишимдер;
- Кыргыз Республикасынын Өкмөтү 2018-жылдын 31-декабрында кабыл алган «Кыргыз Республикасында пробация органын түзүү маселелери жөнүндө» № 666 токтому.¹⁴

Бул процесстин жүрүшүндө, мамлекет пробация системасы же эркиндиктен ажыратуунун альтернативдик жолдору өнөкөт кылмыштуулуктун санын азайтуудан сырткары, пробациянын кардарларын коомдук жумуштарга тартып, алардын жүрүм-турумун өзгөртүү аракеттерин колдоп, медициналык кызматтарга, билим алууга, документтерди калыбына

⁶ Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527>

⁷ Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111565>

⁸ Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111570>

⁹ Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111530>

¹⁰ Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111528>

¹¹ Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111517>

¹² Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111514?cl=ru-ru>

¹³ Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111480?cl=ru-ru>

¹⁴ https://www.probation.gov.ua/?page_id=9255

келтирүү ж.б. сыяктуу ресурстарга жетүүсүн жеңилдетүү аркылуу коомго кайра кошулуунун эффективдүүлүгүн жогорулаткан маанилүү механизм экенин түшүнө баштады.

2017-жылы кабыл алынган «Пробация жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы 2019-жылы күчүнө кирген. Мыйзамга ылайык, пробациянын максаты – коомдун жана мамлекеттин коопсуздугун камсыз кылуу, пробациянын кардарларын түзөө жана кайра социалдаштыруу үчүн шарттарды түзүү, жана алардын жаңы укук бузууларды жасоосунун алдын алуу. Мыйзам 2019-жылдын 1-январында күчүнө киргенден кийин, пробация органдарынын милдеттерин аткаруу Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Жазаларды аткаруу мамлекеттик кызматынын Жазык-аткаруу инспекциясына тапшырылган. 2019-жылдын 1-сентябрында пробация институту Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине өткөрүлүп берилген. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн №666 жана №400 чечимдеринин негизинде Пробация департаменти түзүлгөн.¹⁵

Эркиндигинен ажыратуу менен байланышпаган чаралардын кеңири чөйрөсүн камтыган мыйзамдарга өзгөртүү киргизүүдө, бул өзгөртүүлөр камакка алуу жана эркиндигинен ажыратуу менен жазалануучу кылмыштардын азайышына алып келүүсүн камсыздоого аракет жасоо зарыл. Бул «социалдык көзөмөлдөө тармагын кеңейтүү» деп шарттуу аталган кубулуштун тобокелчилигин азайтууга жардам берет.¹⁶ Альтернативдүү чараларды ырааттуу ишке ашыруу үчүн сот бийлигинин пробация тутумунундагы ролун, ошондой эле жазаны дайындоо жөнүндө чечимдерди негиздөөдө пробация ойной турган ролду так түшүнүү зарыл. Көптөгөн өлкөлөрдө мамлекеттик санкциялардын жана жазалардын аткарылышына судьялардын ишениминин жоктугунан жана бул органдардын ич ара макулдашылбаган аракеттеринен улам мыйзамда белгилеген альтернативдүү чаралар колдонулбайт.

Бул долбоордун максаттарына жетүү аракеттеринин алкагында Кыргызстандагы пробация системасынын өнүгүү деңгээлин жана анын сот тутуму менен болгон байланышын тереңирээк түшүнүү үчүн Жогорку Соттун жана Бишкек шаарынын райондук сотунун судьялары менен маектешүүлөр өткөрүлдү. Маектешүүнүн жүрүшүндө судьялар системанын негизги кемчиликтерин «Пробация жөнүндө» мыйзамын иштеп чыгуудагы каталар жана анын ар кайсы аймактарда ар кандай чечмелениши менен байланыштырышкан. Судьялар «Пробация жөнүндө» мыйзамында өкүм чыгаруунун акыркы чечими судьяларга таандык деп жазылган, бирок кээ бир аймактарда судьялар жеке чечмелөөсүнө таянып, пробациялык отчетторду өкүмдү чыгаруу үчүн колдонушат. Сурамжылоого катышкан судьялар мыйзамдын карама-каршы чечмелениши пробациялык отчеттун ролун эки ача түшүнүүгө алып келген учурларга туш болушкан: кээ бир учурларда пробация органынын сунуштары такыр эске алынган эмес, башка учурларда судьялар пробация органынын сунуштарын милдеттүү катары кабыл алышкан. Иш жүзүндө, бул сунуштар эң ылайыктуу жазаны аныктоодогу факторлордун бири катары гана каралышы керек. Маектешүүгө катышкан судьялардын айтымында, бул көйгөй түздөн-түз пробациянын кызматынын бардык аймактарда өкүм чыгаруудагы ролун жөнгө салуунун так эместигинен келип чыгат.

«Мындай көйгөйлөрдү Жазык кодексиндеги кээ бир так эместиктер жаратат... Мисалы, райондук соттордо, судья пробациялык протоколго көз

¹⁵ <https://probation.gov.kg/ru/o-departamente/istoriya-sozdaniya-probicii.html>

¹⁶ Penal Reform International (2016). Пробация: эркиндигинен ажыратуунун альтернативаларын колдонуу үчүн жакшы тажрыйба моделдери
<https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2016/12/Probation-model-report-final-2016.pdf>

карандыбы же жокпу деген суроолор жаралат. Пробация кызматы жазаны аткаруу органдарынын бири болушу керек, бирок иш жүзүндө башка жолго түштү. Менимче, пробациялык көзөмөлдү колдонуу же колдонбоо боюнча апелляция берүү туура эмес. Себеби, жаза чарасын дайындоо судьялардын ыйгарым укуктары бойдон калышы керек. Бул үчүн судьялардын жана пробация органынын ыйгарым укуктарын так чектөө зарыл»

Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотунун судьясы

Судьялар ошондой эле бир нече органдардын жоюлушунун, жана жазанын альтернативдүү чараларын колдонуу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү үчүн жоюлган органдардын ыйгарым укуктарынын пробация органдарына жүктөлгөнүнүн терс кесепеттерин белгилешти. Мурда жазадан бошотууга кеңири негиздер бар болчу, бирок алар учурдагы Жазык кодексинде каралган эмес, бул судьялардын жеңилдетүүчү жагдайда өкүм чыгаруу боюнча чечимдерине чектөө киргизет.

«Пробация институту шарттуу соттоо, тараптардын жарашуусуна байланыштуу иштин токтотулушу, жазанын эң төмөнкү чегинен төмөн же башка жеңил жазага өтүү жана 14 жашка чейинки жаш балдары бар жарандардын жазасын өтөөнү кийинкиге калтыруу институттарын алмаштырды... Башкача айтканда, төрт чоң институттун ордуна бирөө келди. Бул түрмөдөгү калктын азайышына салым кошпойт, анткени пробация анча оор эмес кылмыштарга карата гана колдонулат... Менин оюмча, бул учурдагы Жазык кодексинин кемчилиги».

Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотунун судьясы

Бул маектешүүлөрдүн негизинде пробация институтунун түзүлгөнүнө жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын кийинки толуктоолоруна карабастан, дагы эле олуттуу кемчиликтер бар экенин белгилөөгө болот. Кыргыз Республикасынын Жазык кодексинин кабыл алынууга коюлган жаңы редакциясында бул кемчиликтерди төмөнкү жол менен оңдоо аракети көрүлгөн.

Сот, он жылга чейинки мөөнөткө эркинен ажыратуу өкүмүн чыгарууда кылмыштын оордугун, айыпталып жаткан адамдын инсандыгын, анын пробациялык көзөмөлдө болууга макулдугун, ошондой эле башка жагдайларды эске алуу менен, соттолгон адамды жазаны өтөөсүз эле түзөтүү мүмкүн деген жыйынтыкка келет, коомдон обочолонтуу менен байланышпаган жазык жазаны жана жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоо чараларын (пробация) колдонуу менен жазасын өтөөдөн бошотуу жөнүндө чечим кабыл алат.¹⁷

Ошентип, кылмыштын оордугу узак мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга негиз боло турган учурларда да, сотторго пробациялык көзөмөлдү эркиндигинен ажыратууга альтернатива катары колдонууда кеңири мүмкүнчүлүгү берилет. Азыркы учурда пробация кызматынын жаңы кеңейтилген иш чөйрөсүндөгү укуктарын жана милдеттерин так аныктаган Жазык кодексинин долбоору каралууда. Жазык кодексине киргизилген өзгөртүүлөр эркиндигинен ажыратуу менен байланышпаган жазалоо чараларын кенен колдонуунун пробация

¹⁷ <http://www.kenesh.kg/ru/committee/article/9/3650/show/proekt-ugolovnogo-kodeksa-kirgizskoy-respubliki>

кызматынын иш жүктөмүнө жана пробация кардарларынын өзгөчө муктаждыктарына тийгизүүчү шексиз кесепеттерин эске албайт.¹⁸

¹⁸ <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112267>

Кыргызстандагы пробацациянын абалы

Бүгүнкү күндө пробацация органдарында 5045 кардар катталган, анын ичинде сотко чейинки пробацацияда 4181, пенитенциардык (жазык-аткаруу) пробацацияда 1109 кардар жана ювеналдык (жашы жете электер) пробацация боюнча 105 кардар катталган.¹⁹ Сандардагы дал келбестик пробацация кардары бир нече категорияга таандык болушу мүмкүн болгондугуна байланыштуу (мисалы, жаран бир эле учурда жашы жете электердин, пенитенциардык же сотко чейинки пробацациянын кардары боло алат). Дагы бир белгилей кетүүчү жагдай, Кыргызстанда сотко чейинки пробацация түзөтүүчү жайдан бошотулганга чейин сотко чейинки отчетторду берүү учурунда пенитенциардык пробацация менен дал келет.²⁰

Пробацация департаментинин милдеттери

Пробацация департаментинин расмий сайтында берилген маалыматка жана сурамжылоого катышкан пробацациянын өкүлдөрүнүн маалыматына ылайык, пробацация кызматынын адистери (б.а. кызматкерлери) кардарларга социалдык жана укуктук жардам көрсөтүү үчүн жеке программаларды түзүшөт. Иш-чаралардын планы пробацация кардарынын муктаждыктарына жараша түзүлөт. Соттон кийинки мүмкүн болгон кызматтар жана колдоо көрсөтүү төмөндө келтирилген (сотко чейинки пробацация кызматтары шилтемелерде келтирилген)²¹.

Соттон кийинки пробацация чаралары:

- Жаза жана жазык мыйзамдарынын талаптарына ылайык пробацациянын кардарларына мониторинг жүргүзүү жана көзөмөлдөө;
- Социалдык, укуктук жана психологиялык жардам көрсөтүү;
- Ишке орношууга жана кардардын ийгиликтүү иштеп кетишине көмөк көрсөтүү;
- Жүрүм-турумдун жакшы жакка өзгөрүшүнө колдоо көрсөтүү;
- Системалык түрдө эмгектенүү үчүн оң психологиялык багыт алууну калыптандыруу;
- Билим алууга жана кесипке ээ болууга көмөк көрсөтүү;
- Турган жери же жашаган жери боюнча каттоо үчүн зарыл документтерди алууга жардам көрсөтүү;
- Медициналык, социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү алууга, пенсия менен камсыз кылууга көмөк көрсөтүү;
- Социалдык-пайдалуу байланыштарды калыбына келтирүү жана калыптандыруу.

¹⁹ Пробацация кардарларынын жана жашы жете элек пробацация кардарларынын муктаждыктарын аныктоо боюнча сурамжылоонун жыйынтыгы, Пробацация департаменти, 2020:

<https://probation.gov.kg/ru/gossoczakaz/667.html>

²⁰ Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги. Кыргыз Республикасынын «Пробацация жөнүндө» Мыйзамы: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111517>

²¹ Бул изилдөө камтыбаган сотко чейинки пробацация кызматтары:

- кылмыш процессинин сотко чейинки баскычындагы пробацациялык отчет даярдоо максатындагы айыпталуучунун инсандыгын социалдык-психологиялык изилдөө;
- Пробацациянын кардары менен жабырлануучунун ортосундагы жарашуу жол-жоболорун жүргүзүүгө жардам берүү;
- Пробацациянын кардарларына социалдык, укуктук жана психологиялык жардам көрсөтүү;
- Юридикалык консультация жана квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү;
- Укуктарды жана жоголгон документтерди калыбына келтирүүгө жардам берүү.

Пробация департаментинин маалыматы боюнча, пробация кардарларына жана ювеналдык пробациянын кардарларына социалдык колдоо көрсөтүү учурунда пробация органынын адистери төмөнкү көйгөйлөргө туш болушат:

- реабилитациялык борборлордун, анын ичинде пробациянын үйү жок кардарлары үчүн убактылуу турак жайлардын жоктугу;
- соттуулугу бар үчүн жана кесиптик билиминин жоктугунан жумушка орношуу көйгөйлөрү;
- документтердин жоктугу (инсандыгын күбөлөндүрүүчү документтер, дипломдор, күбөлүктөр);
- узак мөөнөттүү психологиялык реабилитациянын жоктугу;
- бекер медициналык кызмат алууда кыйынчылыктар;
- медиация боюнча адистерди тартуу үчүн каражаттын жоктугу.

Жалпысынан, 2020-жылы Пробация департаменти социалдык-укуктук жардам көрсөтүү, ошондой эле пробациянын кардарларын кайра коомдоштуруу жана реабилитациялоо боюнча 1674 жеке программаларды түзгөн. Бирок, ушул изилдөөгө ылайык, айрым учурларда программалар Мыйзамга ылайык толук аткарылбайт жана алардын практикалык максатка ылайыктуулугу мамлекеттик органдардын мекемелер аралык натыйжалуу өз ара аракеттешүүсүнүн жоктугунан жапа чеget. Бул натыйжасыздыктын жана кемчиликтердин бир бөлүгүн Пробация департаментинин жаңы мекеме экендиги менен түшүндүрсө болот. Департаментке жаңы милдеттерди жана иштөө системаларын кабыл алуу үчүн убакыт керек. Кошумчалай кетсек, департаментти түзүүнүн жана өнүктүрүүнүн узак мезгили ушул убакка чейин созулган чектөөлөрдү жараткан пандемиянын мезгилине туура келген.

Пробация департаментинин 2020-жылдагы изилдөөсүнө ылайык, Пробация департаментинин аймактык бөлүмдөрүнүн кызматкерлеринин дээрлик 78% пробациянын кардарларын эффективдүү калыбына келтирүү жана коомго кайра кошууда мамлекеттик органдардын ортосунда мекемелер аралык кызматташтыкты орнотуу зарыл экенин белгилешкен. Ошондой эле, пробациянын кардарларын калыбына келтирүүнүн натыйжалуулугун жогорулатуунун маанилүү жана зарыл шарты катары кызматкерлер өкмөттүк эмес уюмдар жана кайрымдуулук фонддор менен кызматташууну белгилешти. Жарандык коомдун уюмдары жоопкерчиликти келишип, пробация органдарына башка мамлекеттик органдарга (мисалы, сот органдарына, администрациялык органдарга ж.б.) караганда көбүрөөк лоялдуу болушат жана жардамга муктаж пробация кардарларынын маалымат базасын түзүүгө жардам беришет.

Маалыматтар базасын колдонуу аркылуу жардамга муктаж кардарларга өз убагында колдоо көрсөтүп, аларды кыйла ийгиликтүү жана эффективдүү социалдаштыруу жана ресурстардын жоктугунан мүмкүн болуучу мыйзам бузуулардын алдын алууга болот. Пробация кызматынын өкүлдөрү ошондой эле кардарларга коомго кайра кошулууга жана жергиликтүү жамааттардын колдоосуна ээ болууга жардам берүү максатында жергиликтүү бийлик жана бизнес өкүлдөрү менен иштөөнүн маанилүүлүгүн белгилешти. Жергиликтүү ишкерлер пробациянын кардарларын жумушка орноштура алат, ал эми эмгек –ийгиликтүү реабилитациялоонун негизги компоненти. Пробация кызматынын изилдөөсү көрсөткөндөй, көп сандагы күнүмдүк милдеттенмелер жана өтө бюрократиялык процедуралар менен иштөө пробация органдарынын чектелген адам ресурстарынын кардарларга социалдык жана укуктук жардам көрсөтүү убактысын татаалдаштырат, кечиктирет же узартат. Бул факт ушул изилдөөнүн маалыматтары менен дагы тастыкталды.

«Жумуш көп болгондуктан, биз негизги жумушубузду (психологиялык жардам көрсөтүүнү) аткара албай калабыз. Кадрлар жетишпейт. Бүгүнкү күндө биздин (2 кишиден турган) бөлүм 60 пробацянын кардарына кызмат көрсөтөт. Мындан тышкары, пенитенциардык пробаця жана сотко чейинки отчеттор менен иштөө бизге жүктөлгөн. Биз аракет кылуудабыз, бирок чындыгында жетишпей келебиз».

Пробаця департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

COVID-19 пандемиясынын Пробаця департаментинин ишине тийгизген таасири

Пробаця департаментинин COVID-19 пандемиясынын учурундагы ишмердүүлүгү

COVID-19 пандемиясына жооп катары, Пробаця департаментинин аймактардагы бөлүмдөрү өз кызматкерлерин аралыктан иштөөгө которушкан. Пробаця департаментинин борбордук аппаратынын тиешелүү буйругу санитардык-карантиндик чараларды сактоо боюнча талаптарын, ошондой эле пробаця бөлүмдөрүн керектүү жеке коргонуу каражаттары менен камсыздоо талаптарын камтыган. Сурамжылоого катышкан Кыргызстандын беш дубанындагы пробаця кызматынын бардык өкүлдөрү, толук аралыктан иштөө 2020-жылдын март айынан май айына чейин созулганын белгилешти.

Пробаця департаментинин Бишкектеги өкүлү пробаця кызматкерлери 2019-жылдын сентябрында пандемия баштала электе эле онлайн кызмат көрсөтүүгө даярдык көрө баштаганын, бирок ал убакта система талкуу стадиясында болгонун белгиледи. Ошентип, компьютерлештирилген жалпы документ жүргүзүү системасы 2020-жылдын август айында гана ишке киргизилген жана 2021-жылдын январынан баштап пилоттук фазага кирген. Аймактардагы пробаця кызматкерлери кагаз түрүндөгү документтерден электрондук маалымат базасына өтүү дагы эле уланып жатканын белгилешет. Отчеттуулукту кагаз жүзүндө да, онлайн форматта жүргүзүү кызматкерлердин ишин бир аз татаалдаштырды. Кызматкерлер эгер бул система эки жылдын ичинде толугу менен иштеп баштаса, бул алардын мындан аркы ишин жеңилдетүүгө (кайрадан карантин чаралары орнотулган учурда дагы) жардам берээрин белгилеп кетишкен.

«Биз программаны 2020-жылдын декабрында ишке ашырдык. Биз, чынында, мамлекеттик кызмат көрсөтүү системасына кошула алган жалгыз мамлекеттик органбыз. Сотко чейинки, аткаруу жана пенитенциардык пробацяны бул программага котордук. Азыркы учурда пенитенциардан кийинки пробацяны которуп жатабыз. Бул программа азыр пилоттук түрдө республика боюнча иштеп жатат. »

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин алдындагы Пробаця департаментинин өкүлү

Өкмөттүн кыймылды чектеген жана аралыктан иштөөгө өтүүнү талап кылган чараларына карабастан, пробаця кызматкерлери пандемия учурунда кеңсеге чыгууга аргасыз болушту. Болгон инфраструктура жана эмгек шарттары үйдөн иштөөгө мүмкүндүк берген эмес.

Маектешүүгө катышкан кызматкерлер белгилегендей, пробацация кардарларынын иш документтери менен иштөөдө купуялуулукту сактоо талаптары жана чоң көлөмдөгү маалымат менен иштөө толук онлайн кызмат көрсөтүүгө өтүүгө мүмкүнчүлүк берген эмес.

«Биз формалдуу түрдө гана аралыктан иштедик, себеби жумушка чыгууга туура келди. Биз онлайн (үйдөн) иштей алган жокпуз, анткени биздин кардарлардын жеке документ топтомдорун үйгө алып кетүүгө укугубуз жок. Анткени, бул документтер дайыма жумуш ордунда болушу керек».

Пробацация департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

COVID-19 вирусунун жайылышынын алдын алуу үчүн, пробацация кызматкерлери кеңсеге атайын график боюнча чыгышкан. Бир убакта кеңседе экиден ашпаган адам иштеген. Коомдук транспорттун токтошуна жана республика боюнча унаа айдоого чектөөлөргө байланыштуу кызматкерлердин жумуш ордуна жетүүсү көп кыйынчылыктарды жаратты. Пробацация кызматкерлери иштеген жерине жөө же өтүп бара жаткан унааларды тосуп барууга мажбур болушкан. Өкмөттүн сунуштамаларына ылайык пробацация кызматкерлери жеке коргонуу каражаттары менен камсыз болушкан, ал эми Мамлекеттик санитардык-эпидемиологиялык көзөмөл департаменти (МСЭКД) айына эки жолу кеңселерди дезинфекциялап турган. Мындай кызматтар көрсөтүлбөгөн жерлерде кызматкерлер жайларды өз күчтөрү менен дезинфекциялашкан. Пробацация кызматкерлери социалдык аралыкты сактоо менен өздөрүн жана кесиптештерин ооруп калуудан коргоого аракет кылышты.

«Биз жеке коргонуу каражаттары (антисептиктер, маскалар жана кол каптар) менен камсыз болуп турдук, ошондой эле жетекчилик аралыкты сактоону талап кылды. Мурда кеңсени дезинфекциялоо айына эки жолу болсо, азыр бир айда бир жүргүзүлөт. Мамлекеттик санитардык-эпидемиологиялык көзөмөл департаментинен келип, текшерип турушту».

Пробацация департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

COVID-19 вирусунун жайылышын чектөө максатында, пробацация кызматтары кардарларга ай сайын мониторинг жүргүзүүнү онлайн режимге которушкан. Кээ бир аймактарда кардарлардын психологиялык абалынын начарлашына түрткү болуучу кризистик кырдаалга байланыштуу мониторинг жума сайын жүргүзүлүп турган. Мониторинг жеке колдоо чараларын иштеп чыгуу үчүн кардарлардын психикалык жана физиологиялык абалын, ошондой эле алардын финансылык абалын байкоону камтыйт. Мониторингдин негизинде отчеттор түзүлүп, алар түздөн-түз Пробацация департаментинин аймактык башкы кеңселерине жөнөтүлүп турду.

Ошол эле учурда, бардык пробацация кызматтары кардарларды аралыктан тейлөөгө толугу менен өткөрө алышкан жок. Аймактардын биринде пробацация кызматкери белгилегендей, кардарлар телефон байланышы чектелүү болгондуктан же телефон номуру өзгөргөндүктөн жеткиликсиз болгон. Мындай учурларда пробацация кызматкерлерине кардарлардын үйүнө барууга туура келген. Белгилей кетсек, бул көйгөй бир гана аймакта аныкталган; калган аймактардагы пробацация кызматтары кардарлар менен байланышта болуунун ырааттуу жолдорун табышкан. Кызматкерлер кардарларды телефон номурунун өзгөргөндүгү жөнүндө пробацация органдарына билдирүүсү керектигин эскертишип, жакын туугандарынын тизмелерин (байланыш номурулары менен бирге) түзүшкөн.

«Карантин башталганда биз аралыктан иштедик, бирок мен күн сайын кеңсеге [жалгыз иштейт] келип турдум. Бирок биз кардарларды кеңсеге чакырбастан, телефон аркылуу иштедик. Биз кардарларга жума сайын телефон чалып, алардын эмне кылып жатышканын, үй-бүлөсүнүн саламаттыгын, азык-түлүк маселелерин, дары-дармектердин жетиштүүлүгүн (керек болсо) тактап турдук. Психологиялык маектешүүлөрдү жүргүзүп, депрессияга түштүбү, түшкөн жокпу деп текшерип турдук. Документтерди толтуруп, облустук өкүлчүлүккө жөнөттүк. Ошол убакта биз интенсивдүү иштедик, анткени алар (кардарлар) жардамга абдан муктаж болушту.»

Пробация департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

Сурамжылоого катышкан пробация кызматкерлери жалпы жумуш жүктөмүнүн COVID-19 пандемиясына байланыштуу өзгөрүшүн белгилешкен жок. Аралыктан иштөө режимине карабастан, соттор өз ишин токтотушкан эмес, бул пробация кызматкерлерине белгилүү милдеттерди жүктөдү. Ошентип, кызматкерлер сотко чейинки отчетторду даярдоо менен бирге, кадимки ишин толук аткарууну улантышты.

«Пандемия биздин ишибизге эч кандай таасирин тийгизген жок, кардарлардын саны өзгөргөн жок».

Пробация департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

Ошол эле учурда, кардарлардын бир бөлүгүнүн финансылык абалына байланыштуу (аларда камерасы бар смартфондор жок) алар менен маектешүүлөрдү өткөрүү көбүнчө мүмкүн болгон жок. COVID-19 вирусунун жайылып кетүү коркунучун азайтуу үчүн, Бишкектеги айрым пробация кызматкерлери бардык сактануу чараларын сактоо менен (б.а. аралыкты сактап, беткап, кол кап кийип), кардарлар менен кыскача, 15 мүнөттүк бетме-бет сүйлөшүүлөрдү жүргүзүштү.

«Соттор ишин токтоткон жок. Сотко чейинки отчетторду даярдоодо, биз алардын (кардарлардын) үйлөрүнө бардык, бирок ошол эле учурда коркуу сезими болду, анткени кырдаал (COVID-19) оор болчу. Адамдар менен байланышууга туура келди. Маскаларды жана кол каптарды кийип жүрдүк».

Пробация департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

Кызматкерлер туш болгон көптөгөн өзгөрүүлөргө жана көйгөйлөргө карабастан, ошол мезгилдеги пробация органдарынын ишинин ырааттуулугун белгилеп кетүү керек. Пробация департаментинин өкүлү белгилегендей, Кыргызстандагы PRI (Эл аралык түрмө реформасы) уюмунун долбоордук документтерине ылайык, 2020-жылы пробациянын кардарларынын өнөкөт кылмыш жасоосу 0%ды түзгөн.

Пробация органдары тарабынан COVID-19 пандемиясына каршы көрүлгөн чаралар

COVID-19 пандемиясы калктын көптөгөн аялуу топторуна, анын ичинде пробациянын кардарларына олуттуу залакасын тийгизди. Бул кесепеттерди азайтуу үчүн пробация органдары өз мүмкүнчүлүктөрүнө жараша бир катар чараларды көрүштү. Кардарлардын алсыздыгын жана өнөкөт кылмышкерлик коркунучун азайтуу максатында, карантин

мезгилинде пробацция кызматкерлери иш процессин жана тейлөө форматын мамлекеттин талаптарына ылайыкташтырып, алардын психологиялык жана физикалык абалына мониторинг жүргүзүп турушту.

Эпидемиологиялык оор кырдаалды эске алуу менен, коомдук кызмат көрсөтүү жолдорунун жетишсиздигинин ордун толтуруу үчүн жана кырдаалга жараша атайын кызматтарга суроо-талап жогору болгондуктан, Бишкек шаарынын мэриясы жана Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин алдындагы Пробацция департаменти пробацция кардарларынын коомдук жумуштары үчүн Улуттук госпиталдын аймагын бөлүп беришти. Майда кылмыштар үчүн соттолгондор ооруканаларда кычкылтек берүү милдеттерин аткарышкан, ал эми алты пробацция кардары ооруканаларда санитар болуп иштешкен. Саламаттыкты сактоо министрлиги иштөө каалоосун билдирген ар бир пробацция кардары менен келишим түзгөн. Пробацция кардарларынын COVID-19 менен күрөшүүгө катышуусу алар туш болгон стигманы жарым-жартылай жоюуга, ошондой эле аларга социалдык маанилүү иштерге үзгүлтүксүз катышууга мүмкүнчүлүк түзүүгө жардам берди. Массалык маалымат каражаттарында пробацция кардарларынын салымдары тууралуу макалалар жарыяланган, бул өз кезегинде кардарлардын өзүн-өзү сыйлоо сезимин жогорулаткан. Мисалы, пробацциянын кардарларынын бири Жалал-Абад шаарынын мэриясынан COVID-19 оорусу менен күрөшүүгө кошкон активдүү салымы үчүн мактоо баракчасын алган. Аталган жумуштарга катышуу кээ бир пробацция кардарларын убактылуу жумуш менен камсыз кылды.

«Карантин учурунда биз кардарларды коомдук жумуштарга жөнөткөн жокпуз. Карантинде бир кардар ашпозчу болуп иштөө каалоосун билдирип, иштеди. Кийин ал мэриядан ыраазычылык кат алган».

Пробацция департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

Муктаж болгон кардарлардын абалын жеңилдетүүгө гуманитардык жардам чоң салым кошту. Мисалы, пробацция кызматкерлери жана өкмөттүк эмес уюмдар колдоого муктаж кардарлардын эң аялуу үй-бүлөлөрүнүн тизмесин түзүшкөн жана бул тизмедегилердин бардыгына COVID-19 пандемиясына байланышкан кризистен аман чыгып кетүүгө жардам берген азык-түлүк баштыктары берилген. Бардык муктаж болгон кардарларды азык-түлүк менен камсыз кылуу үчүн пробацция кызматкерлери гуманитардык жардамды өздөрү таратышкан.

Пробацция органдарынын финансылык мүмкүнчүлүктөрү чектелүү болгондуктан, пробацция кызматкерлери өздөрүнүн кесиптик ишмердүүлүгүнүн талаптарынан сырткары, кардарларга кайрымдуулук жардам көрсөтүү үчүн демөөрчүлөрдү табууга аракет кылышкан. Ошентип, аймактардын биринде эмгектенген пробацция кызматкерлери COVID-19 менен ооруган пробацциялык кардар үчүн дары-дармектерге акча чогултушкан.

«Бир кардар ооруп калды. Кесиптешим экөөбүз өз күчүбүз менен ал кардарга дары-дармек үчүн каражат чогулттук. Тилекке каршы, көптөгөн адамдар биз пробацциянын кардары үчүн жардам топтоп жатканыбызды билгенде, жардам көрсөтүүдөн баш тартышты. Бирок биз керектүү сумманы чогулта алдык».

Пробацция департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

Кардарлар туш болгон кыйынчылыктарды эске алып, Пробация департаменти аларга пробация кызматкерлеринин кызматтык милдеттеринин алкагында да, кошумча да жардам берүүгө аракет кылды. Ошол эле учурда, болжолдуу колдоонун эффективдүүлүгүн жогорулатуу жана жалпысынан, учурдагы пандемия сыяктуу кризисте узак мөөнөттүү жардамды камсыз кылуу үчүн, бир эле чараларды ар кандай аймактарда жана шарттарда бирдей ишке ашырууга жана колдонууга жардам берүүчү тажрыйба алмашуу механизмин иштеп чыгуу зарыл.

COVID-19 пандемиясынын пробация кызматкерлерине тийгизген таасири

Сурамжылоого катышкан Пробация департаментинин кызматкерлеринин арасында башкы адистери жана көзөмөл бөлүмүнүн башчысы болгон. Жогоруда белгиленгендей, расмий түрдө кызматкерлер Кыргызстанда өзгөчө кырдаал жарыялангандан кийин дароо эле аралыктан иштөөгө өтүшү керек болчу. Пробация кызматкерлеринин айтымында, карантиндин башында кардарлар менен аралыктан иштөөнүн кыйынчылыктарына жана Кыргызстанда кыймылдын чектелишине байланыштуу кээ бир оордуктарга карабастан, пандемияга байланыштуу көрүлгөн чараларга ыңгайлашуу салыштырмалуу оңой жана тез болгон.

«Башында аралыктан иштөө кыйын болду, бирок биз жаңы шарттарга бат эле көнүп, жумушубузду мурдагыдай улантып кеттик. Баары жакшы өттү».

Пробация департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

Жалпысынан, маектешүүгө катышкан пробация кызматкерлери, анын ичинде пандемияга карабай жумушка чыккан кызматкерлер да ал мезгилдеги психологиялык жана физикалык абалын стабилдүү деп сүрөттөштү. Кээ бир кызматкерлер кардарлар менен жекече иштешүүдө оору жугузуу коркунучу болгондугун белгилешкен. Ошол эле учурда, аралыктан иштөөгө которуу жана коргонуу каражаттары менен камсыз кылуу буйругунан тышкары, кызматкерлерди колдоо боюнча эч кандай кошумча (мисалы, психологиялык колдоо, шарттарды эске алуу менен кайра каралган ийкемдүү жумуш убактысы же жумуш жүктөмү) чаралар көрүлгөн эмес.

2020-жылдын март айынан май айына чейин созулган карантин бүткөндөн кийин, кызматкерлер кадимки жумуш форматына өтүшкөн; бир гана өзгөрүү – маскалар менен антисептиктерди такай колдонуу болду. Жооп бергендердин бири дагы катуу карантин мезгили аяктагандан кийин пайда болгон башка өзгөрүүлөрдү айткан жок. Алардын айтымында, COVID-19 кризисинен кийин пробация кызматкерлеринин ишинде оң дагы, терс дагы өзгөрүүлөр болгон жок.

«COVID-19 пандемиясына чейинки мезгилдегидей эле иштеп жатабыз. Пандемиядан кийинки жумуштун ага чейинки жумуштан эч айырмасы жок. Мен эч кандай өзгөрүүнү сезген жокмун».

Пробация департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

Сурамжылоого катышкан кызматкерлердин пандемиянын өз ишине жана жыргалчылыгына тийгизген таасири тууралуу нааразычылыгы аз болсо да, аймактык пробация кызматкерлеринин бардыгы пандемияга байланышпаган жалпы кооптонууларды белгилешти. Алардын ичинде жогору жумуш жүктөмү жана кызматкерлердин чектелген саны бар.

«Жумуш көп болгондуктан, биздин негизги ишибизди (психологиялык жардам көрсөтүү) аткарууга убактыбыз жок. Себеби, кызматкерлер жетишпейт».

Пробация департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

Белгилей кетүүчү нерсе, карантиндик чаралар пробация кызматкерлеринин иш жүктөмүн олуттуу түрдө өзгөртпөсө да, Кыргызстандын көптөгөн аймактарында кызматкерлердин чектелүү болгондугуна жана жумуштун көптүгүнө байланыштуу көйгөйлөр дагы деле уланууда. Карантинден көп өтпөй кадимки иштөө форматына кайтып келген кызматкерлер пандемиянын өз ишине тийгизген олуттуу таасирин байкашпаса да, иштөө стандарттарынын дагы эле калыптанып жатышы жана иш көлөмүндө өзгөрүүлөрдүн жоктугу иштин натыйжалуулугун ченөөдө жана кызматкерлердин жалпы жыргалчылыгы үчүн айрым кемчиликтерге алып келүүдө.

COVID-19 пандемиясынын калктын аялуу топторуна жана пробациянын кардарларына тийгизген таасири

COVID-19 пандемиясынын калктын аялуу катмарларына тийгизген таасири

COVID-19 пандемиясынын эркинен ажыратууга байланышпаган жазага тартылган адамдарга тийгизген таасири боюнча изилдөөлөр жок. Бул жетишпегендикти моюнга алып, бул бөлүмдө биз COVID-19 пандемиясынын учурунда пробация кардарлары туш болгон кээ бир негизги кыйынчылыктар жөнүндө түшүнүк берүүгө аракет кылабыз. Ушул максатта, биз жазык иштери боюнча сот адилеттиги системасы менен байланышта болгондорго эбегейсиз чоң таасир эткен жана экономикалык же социалдык баш аламандык учурунда алардын алсыздыгын күчөтө турган бир нече өз ара байланышкан ири маселелерди карайбыз.

COVID-19 пандемиясына чейин Кыргызстанда жакырчылыкты кыскартуу боюнча жетишкендиктер болду, анткени жакырчылыктын деңгээли (улуттук аныктама боюнча) 2015-жылы жалпы өлкө боюнча 32,1% дан 20,1%га чейин төмөндөдү (2019-ж)²². Ошол эле учурда, эгерде эл аралык деңгээлдеги маалыматтарды алсак, 2018-жылы өлкө калкынын 15,5% Дүйнөлүк банк сунуштаган чектен (күнүнө 3,20 долларга жашоо) төмөн жашаган. Бириккен Улуттар Уюмунун Өнүктүрүү Программасынын (БУУӨП) отчетторуна ылайык, 2018-жылы өлкө калкынын 90% дан ашыгы күнүнө 10 доллардан төмөн суммага жашаган, бул дагы деле дүйнөлүк орто класска кирүү босогосу²³. Ошентип, Кыргызстан пандемияга туруштук бере алган жок, анткени өлкөнүн калкынын көбү жакырчылыкта же коркунучтуу чекке жакын жашашат. COVID-19 пандемиясынын айынан туруктуу кирешесинен айрылган жарандардын санынын көбөйүшү пандемия учурунда өлкөдөгү социалдык-экономикалык абалды начарлатты.

Кризистин таасири али толук көрүнө элек болсо да, Бүткүл дүйнөлүк азык-түлүк программасынын 2020-жылдын май айында жүргүзгөн сурамжылоосуна жооп

²² Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитети:

<http://www.stat.kg/ru/opendata/category/120/>

²³ «Кыргыз Республикасындагы COVID-19: социалдык-экономикалык абалга жана жардамга муктаж топторго тийген таасирди баалоо» отчету, 2020-ж., БУУӨП, АӨБ.

https://kyrgyzstan.un.org/sites/default/files/2020-08/UNDP-ADB%2520SEIA_11%2520August%25202020%2520Rus.pdf

бергендердин 82% COVID-19 кризисине туруштук берүү үчүн пандемия учурунда мүлктөрүн сатуу же азайтуу сыяктуу терс стратегияларды колдонууга мажбур болгонун айтышкан (2019-жылы сурамжылоого катышкан үй-чарбаларынын 58%га салыштырмалуу). БУУнун Өнүктүрүү Программасынын COVID-19 пандемиясынын өлкөдөгү социалдык-экономикалык абалга тийгизген таасири боюнча жүргүзгөн изилдөөсү ушундай эле жыйынтыктарды көрсөттү: Кыргызстандагы бардык аз камсыз үй-бүлөлөрдүн 52% пандемия учурунда жашоо шартынын начарлашы тууралуу билдиришкен.²⁴ Аз камсыз болгон респонденттердин ичинен 44% азык-түлүктүн баасынын жогорулашын, 34% дары-дармектин кымбаттаганын белгилешти. Сурамжылоого катышкан аз камсыз үй-бүлөлөрдүн дээрлик үчтөн экиси борбордук же жергиликтүү бийликтен кандайдыр бир жардам алышканын айтышкан. Бул маалыматтардын негизинде Дүйнөлүк Банктын божомолу пандемиянын кесепеттери Кыргызстанда жакырчылыктын 10,5%га өсүшүнө алып келиши мүмкүн экенин көрсөтүүдө. Бул Кыргыз Республикасынын келечеги үчүн олуттуу терс кесепеттерге алып келиши мүмкүн жана калктын жардамга муктаж катмарына (пробациянын кардарларын кошкондо) түздөн-түз залакасын тийгизиши мүмкүн.

Сурамжылоого катышкан пробация адистеринин эсептөөлөрү боюнча, кардарлардын 70 пайызы жардамга муктаж жана жумушка орношуу, билим алуу, саламаттыкты сактоо жаатындагы жана башка жалпы социалдык кызматтарды ала алышпайт. COVID-19 пандемиясына байланыштуу чектөөлөрдүн учурунда жана андан кийин абал бир топ начарлады. Пробация кардарлары коомго кайра аралашуу жана өнөкөт кылмыш кылуудан баш тартуу үчүн финансылык ресурстарга муктаж. Бирок, Пробация департаментинин «Пробация кардарларынын муктаждыктарын аныктоо» отчетуна ылайык, бардык пробация кардарлары сыноо мөөнөтүнүн аягына чейин өзүн каржылоо мүмкүнчүлүктөргө ээ эмес. Бул изилдөө Кыргызстандагы пробация кардарларына багытталган акыркы саналуу изилдөөлөрдүн бири, бул себептен биз бул отчеттун жыйынтыктарына таянабыз²⁵. 2020-жылдагы изилдөөнүн максаты пробация кардарларынын жана жашы жете элек кардарлардын социалдык кызматтарга болгон муктаждыктарын жана талаптарын аныктоо болгон. Изилдөөнүн алкагында 48 пробациянын кардарлары (анын ичинде жашы жете электер дагы бар) менен жекече, 130 кардар менен онлайн-анкета аркылуу маектешүү жүргүзүлгөн.

Экономикалык саясатты изилдөө институтунун жогоруда айтылган изилдөөсүндө, өнөкөт оорулуу респонденттердин дээрлик бардыгы кымбатчылыктан, кыймылды чектөөлөрдөн же саламаттыкты сактоо мекемелеринин COVID-19 диагнозу коюлган бейтаптарга гана көңүл буруусунан, адистештирилген жардамдын жеткиликтүүлүгү начарлап кеткенин айтышкан. COVID-19 оорусунун алдын алуу боюнча чаралар башка пландаштырылган саламаттыкты сактоо иш-чараларын жокко чыгарып, бардык саламаттыкты сактоо мекемелеринин ресурстарын пандемия жана анын ден соолукка тийгизген кесепеттери менен күрөшүүгө багыттаган. Карантинге байланыштуу бейтаптардын адистештирилген медициналык жардам алуу мүмкүнчүлүктөрү өтө чектелген.

Өлкөдөгү пандемияга байланыштуу жумушсуздуктун өсүшү, ушуга чейин жакыр же аялуу категорияга кирбеген көптөгөн шаардыктарга да, элеттиктерге да олуттуу залакасын тийгизди. 2020-жылдын 17-18-апрелдеринде өлкөнүн эки негизги маалымат агенттиктери (www.24.kg жана www.akipress.org) алар өткөргөн сурамжылоолордун жыйынтыктарын

²⁴ Дүйнөлүк азык-түлүк программасы. https://kyrgyzstan.un.org/sites/default/files/2020-10/WFP_Rapid%20HFSA_Report_Final_Rus.pdf

²⁵ <https://probation.minjust.gov.kg/ru/sobytiya/novosti>

жарыялашкан, аларга ылайык окурмандардын жарымынан көбү толугу менен киреше булактарынан ажырап калган.²⁶ Пробациянын кардарлары жумуш издөөдө түш болгон кыйынчылыктарды эске алганда, бул маалыматтар биздин максаттуу топтун арасында финансылык көйгөйлөрдүн көбөйүшүн чагылдырат десек болот.

Пандемиянын пробация кардарларына тийгизген таасири

Өкмөттүн пандемия учурунда социалдык коргоо жаатындагы жооп кайтаруу мүмкүнчүлүктөрү чектелүү болгон. Жардамга муктаж үй-бүлөлөрдү колдоого түз багытталган мамлекеттик бирден-бир чара - эң муктаж болгон жарандарга азык-түлүк жардамын көрсөтүү болгон.²⁷ Пробация департаментинин сайтында маалымдалгандай, министрлик пробациянын кардарларын өзүнчө аялуу топ катары тааныбаса да, аларга гуманитардык же финансылык жардам көрсөтүү аракеттери болгон. 2020-жылы жардам алган пробация кардарларынын саны 165 адам; 2021-жылы 36 адамды түзгөн.²⁸ Пробациянын кардарларына жардам берүү үчүн кайрымдуулук иштеринин көбү, анын ичинде пандемия учурунда жумушсуз калган пробациялык кардарлардын жардамга муктаж үй-бүлөлөрүнө азык-түлүк жана материалдык жардам көрсөтүү, коомдук фонддордун, өкмөттүн жана башка демөөрчүлөрдүн колдоосу менен ишке ашкан.

«Биз муктаж болгон кардарларга гуманитардык жардам көрсөттүк, алардын үйлөрүнө азык-түлүк жеткирдик. Биз жардамга муктаж кардарлардын тизмелерин түздүк, мамлекет адам башына 800 сом бөлүп берди».

Пробация департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

Белгилей кетүүчү нерсе, кайрымдуулук акцияларынын бири Талас шаарында пробациядан өтүп жаткан атын атагысы келбеген кардар тарабынан түздөн-түз каржыланган. Ал акцияны социалдык-укуктук жардам көрсөтүү боюнча жеке программанын алкагында пробация органдарына кайрылууларга жана муктаж болгон кардарлардын өтүнүчүнө жооп катары ишке ашырган. Акциянын алкагында аз камсыз болгон он кардардын үй-бүлөлөрүнө азык-түлүк жардамы көрсөтүлгөн.

«Мыйзам алдында мүдүрүлгөндөрдүн арасында бул оор мезгилде өлкөгө жардам берүүнү каалагандар да болду. Ошентип, бир пробация кардарынын аракети менен 10 күнү бою «кызыл зонада» иштеген 150 дарыгерге ысык тамак уюштурулду».

*Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин өкүлү*²⁹

Ошентип, алдын ала алынган маалыматтарга ылайык, коронавирустук пандемия калктын бардык катмарларына жана өзгөчө пробациянын кардарларын камтыган эң аялуу топторго олуттуу таасирин тийгизет деп күтүүгө болот.

²⁶<https://ru.sputnik.kg/society/20200720/1049078908/kyrgyzstan-osuzhdennye-probaciya-pomoshch-koronavirus.html>

²⁷ Эмгек жана социалдык өнүктүрүү министрлиги берген тизмеге ылайык: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/92880>

²⁸ Пробация департаментинин сайтындагы маалыматка негизделген: <https://probation.minjust.gov.kg/ru/sobytiya/novosti>

²⁹ <https://ru.sputnik.kg/society/20200720/1049078908/kyrgyzstan-osuzhdennye-probaciya-pomoshch-koronavirus.html>

Пандемиянын пробация кардарларына тийгизген терс таасири төмөнкү факторлордон көрүнөт:

- Өлкөдөгү жумушсуздуктун жогорку деңгээли, бул эмгек рыногунда, анын ичинде түзөтүү мекемелеринен чыккан жарандар үчүн мурда жеткиликтүү болгон чөйрөлөрдө да жогорку атаандаштыкка алып келет;
- Баалардын жогорулашынан келип чыккан жогорку финансылык кыйынчылыктар (2020-жылдын апрель айында инфляциянын жылдык деңгээли тиешелүү 9% жана 16% түзгөн);
- Мамлекеттик чектөөлөрдүн, саламаттыкты сактоо секторунун жалаң COVID-19 бейтаптары менен иштөөсү кардарлардын сапаттуу медициналык жардам жана башка негизги социалдык кызматтарды алуусуна бөгөт коёт;
- Мамлекеттик органдардын ишинин жалпы солгундашынан улам расмий документтерди алуу убакытысынын узарышы (мисалы, паспорт алуу, майыптык жөнүндө документтер ж.б.);
- Кардарлар компьютердик сабаттуулугунун төмөндүгүнөн, жогорку ылдамдыктагы Интернетти колдонууга мүмкүнчүлүгүнүн жоктугунан улам аралыктан иштей алышпайт жана пробация кызматынын онлайн кызматтарын толук ала албайт. Онлайн пробация кызматтарын ала албаган адамдар чектелген кызматтарды алышат же жолугушууларга барууда орууларды жүктүрүү коркунучуна туш болушат.

Сурамжылоого катышкандардын айтымында, COVID-19 пандемиясына байланыштуу кыймылдын чектелишинен улам кардарлардын пробация кызматтары менен иштөө ыкмасы өзгөргөн. Кардарлардын абалын телефон аркылуу же жеке кабыл алуу учурунда ай сайын колдоого жана көзөмөлдөөгө карабастан, бардык аймактарда кардарларга жеке жолугушуу учурунда керектүү жеке коргонуу каражаттары менен камсыз кылуу мүмкүн болгон эмес. Биздин маалыматтар боюнча, бир гана бөлүм (Борбордук Аппарат) келген кардарларды жеке коргонуу каражаттары менен камсыздай алган. Кошумча кыйынчылыктар коомдук жумуштарга байланыштуу: административдик жазага тартылган адамдар өлкөдөгү өзгөчө кырдаалдын айынан (2020-жылдын март-май айлары) өз ишин токтотууга аргасыз болгон.

«Кызыл зоналарда» коомдук иштерди аткарууга даяр болгон кардарлар коомдук жумуштарды аткаруу мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон. Пробациянын кардарлары тамак даярдоо, имаратты тазалоо сыяктуу жумуштарды аткарган. Медициналык даярдыктан өткөн кардарлар фельдшердин милдеттерин аткарууга тартылган. Мындай иштерде кардар өз макулдугу менен гана иштеген. Бирок, мындай мүмкүнчүлүктөр баарында эле боло берген эмес. Ошентип, өкүмдүн чегинде коомдук иштерди аткарууга тийиш болгон, бирок «кызыл зоналарда» иштей албаган кардарлар 2020-жылдын март-май айларында милдеттенмелерин аткарышкан эмес. Алардын сыноо мөөнөтү 2,5 айга узартылып, коомдук иштер 2020-жылдын жайына жылдырылган.

«Пробациянын кардарлары биздин сунушту колдошту. Ким коомдук жумушка дайындалса же жумушка муктаж болсо, аларга «кызыл зонада» иштөө сунушталган. Бул мөөнөткө Улуттук госпиталь менен түзүлгөн келишимдин негизинде айлык алгандарды расмий каттоодон өткөрдүк. Кимге эмгек акы төлөнбөсө, жумуш сааттары коомдук жумуш деп катталды».

*Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин алдындагы Пробация
департаментинин өкүлү*

Саламаттыкты сактоо мекемелеринин дээрлик бүт аракеттери COVID-19 менен ооругандарды дарылоого багытталган учурда оорулуу пробация кардарлары өзгөчө жапа чеккен. Бул көйгөйдү азайтуу үчүн пробация кызматкерлери кардарларга демөөрчүлүк жана коомдук кайрымдуулук аркылуу тиешелүү дары-дармектерди берүүгө аракет кылышкан.

2020-жылдын март-май айларында карантин учурунда Кыргызстандын жарандарын текшерүү күчөгөн. Бул учурда инсандыгын күбөлөндүрүүчү документтери жок пробация кардарлары өзгөчө аялуу абалда калган. Пробация кардарлары жана башка аялуу топтор менен иштеген өкмөттүк эмес уюмдун мүдүрүнүн айтымында, бул иш-аракеттер аталган категориядагы адамдардын кызматтарга жетүүсүн чектөө менен чектелбестен, алардын коопсуздук сезимин да бузган. Пробация департаментинин маалыматы боюнча, Кыргызстанда жеке күбөлүктөрдү жана башка документтерди калыбына келтирүүгө муктаж болгон кардарлардын саны 401 адамды түзөт, алардын ичинен:

- 188 кардар Чүй облусунда жана Бишкек шаарында;
- 104 кардар Ысык-Көл жана Нарын облустарында;
- 109 кардар Баткен шаарында, Жалал-Абадда жана Баткен облустарында жашайт.³⁰

«Карантин учурунда паспорту жок көптөгөн кардарлар сыртка чыгуудан коркушкан. Пробация кызматкерлери өздөрү дагы кардарларга сыртка чыкпоону эскертишкен... Ошентип, посттор орнотулуп, текшерүүлөр күчөгөн убакта документтери жок кардарлардын абалы абдан оор болду».

Өкмөттүк эмес уюмдун мүдүрү

Маектешүүнүн жүрүшүндө жумуштан айрылуу көйгөйү жана билим алуу процессинин токтошу өзгөчө баса белгиленди. Бул пандемиянын Кыргызстандын билим берүү системасына тийгизген жалпы кедергисин эске алганда таң калычтуу деле эмес. Системанын мындай өзгөрүүлөргө даяр эместигине карабастан, көпчүлүк бала бакчалар, мектептер жана жогорку окуу жайлар жабылган же аралыктан (дистанттык) билим берүүгө которулган. Алыскы аймактардан келгендер жана социалдык-экономикалык жактан жардамга муктаж үй-бүлөлөрдөгү балдар, өспүрүмдөр билим алуу мүмкүнчүлүгүнөн ажырашты. Пробациянын кардарлары да бул мезгилде билим берүү мекемелери чектөөлөргө байланыштуу жабылгандыгына байланыштуу билим берүү кызматтарын ала алышкан эмес. Карантин учурунда пробациянын кардарларынын арасында жумуштан айрылуу ыктымалдыгы дагы жогору болгон, себеби алар көбүнчө иштеген (жүктөгүч, куруучу, супермаркеттеги ар кандай жумуштар ж.б.) чөйрөлөр толук жабылган. COVID-19 кризиси көптөгөн чакан ишканалардын жабылышына алып келди, бул кардарлардын иш менен камсыз болушуна узак мөөнөттүү терс таасирин тийгизет.

«Кардарлардын көбү пандемия учурунда жумушунан айрылды. Көптөгөн чакан ишканалар карантинден кийин жабылган; ал жерде иштегендер, албетте, жумушсуз калды. Көптөгөн курулуш иштери токтотулду».

³⁰ <https://probation.gov.kg/ru/gossoczakaz/667.html>

Жумуштан айрылгандарга оор болду, аларга психологиялык жактан жардам берүүгө туура келди».

Пробация департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

Ошол эле Пробация департаментинин пробация кардарларынын муктаждыгы жөнүндө отчетуна ылайык, 2020-жылга карата 482пробация кардарлары жумушка орношууга муктаж болгон:

- Чүй облусунда жана Бишкек шаарында жашаган 129 кардар;
- Ысык-Көл жана Нарын облустарында жашаган 111 кардар;
- Баткен шаарында, Жалал-Абадда жана Баткен облустарында жашаган 242 кардар.

43 пробациялык кардар үчүн негизги көйгөй – туруктуу турак-жайдын жоктугу (Чүй облусунда жана Бишкек шаарында 14, Баткен, Жалал-Абад жана Ош облустарында 28 жана Ысык-Көл облусунда 1 кардар). Ири жана чакан шаарларда жашаган кардарларга турак-жай маселеси өзгөчө күрч турат. Айыл жерлеринин көбүнчө тургундары шаардыктардан айырмаланып, жер үлүштөрүнө ээ болушат жана үй-бүлөлүк байланыштары бекем болот, натыйжада азык-түлүк коопсуздугу жана турак-жай көйгөйлөрү шаардыктардыкынан кыйла аз. Маектешүү учурунда белгилүү болгондой, пандемия учурунда калктын аялуу катмарын убактылуу баш-паанек менен камсыздаган бир нече уюмдар жабылган; жатаканалар азыркыга чейин каржылоонун жоктугунан иштебей турат. Бул маселе учурда мамлекеттик социалдык заказдын алкагында мындай жатаканаларды түзүү ниетин билдирген Пробация департаментинде каралууда. Эки жатакана (бири түштүктө, экинчиси өлкөнүн түндүгүндө) уюштуруу пландаштырылууда. Мындан сырткары, жатаканалардын аймагында күнөсканаларды куруу же өндүрүш түзүү аркылуу жумуш орундары да түзүлөт.

«Биз жумуш орундарын түзүү жөнүндө ойлонуп жатабыз. Мамлекеттик социалдык заказ аркылуу, МЖӨ жардамы менен реабилитациялык борборлорду түзүүнү көздөп жатабыз. Биздин максат – түндүктө жана түштүктө жатаканаларды куруу. Биз турак-жай жана жатакана менен камсыздоо менен бирге окуу-өндүрүш (күнөскана, тигүү цехи же башка) борборлорун түзөбүз. Айлык берилет, бул өз кезегинде өнөкөт кылмыш кылуу тобокелчилигин азайтат. Мындан сырткары, турак-жай жана каттоо маселелерин чечүү керек».

Пробация департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

Көңүл бурарлык нерсе, шаардык пробациянын кардарлары турак-жайга байланыштуу аялуу топко киришсе, өлкөнүн бир аймагында айылда жер үлүшүнө ээ болуу мамлекет тарабынан уюштурулган акысыз курстарда жаңы көндүмдөрдү үйрөнүүнү каалаган пробация кардарларына залакасын тийгизди. 1996-жылга чейин төрөлгөн кардарлардын менчигинде жер тилкесинин болушу автоматтык түрдө айыл-чарба тармагында иштөө катары каралат. Ошентип, кардарлардын бул категориясы бекер окууга үкүгү жок. Ошол эле учурда, мындай кардарлардын көптүгү башка кардарлардын билим алууга мүмкүнчүлүгүнүн чектейт, себеби окуу тайпалары толбосо, окуу жүргүзүлбөйт.

«Өкүнүчтүүсү, биз социалдык кызматтарга барып, кардарларыбызды окутууну сурансак, алар баш тартышат. Себеби, алар жумушу жокторду гана окутушат. Социалдык кызмат өкүлдөрү: «Силердин кардарлардын жер

үлүштөрү бар» деп айтышат. Биз андан кийин жер үлүштөрү жок кардарларды окутууну сурандык, бирок алар да окуй алышкан жок. Башында каржылоо жок болчу, кийин топторду толтура албай калышты. Кардарлар окугусу келет, бирок жеке курстарда окууга каражаттары жок».

Пробация департаментинин аймактык бөлүмүнүн өкүлү

Жогоруда айтылган тоскоолдуктарга карабастан, 2019-2020-жылдары Пробация департаментинин кызматкерлери бүткүл өлкө боюнча 112 пробация кардарларына окуудан өтүүгө жардам беришкен. Азыркы учурда, 101 пробация кардарлары бат жумушка орношууга мүмкүндүк бере турган кыска мөөнөттүү курстарда кесиптик билим (мисалы, айдоочулук, ширетүүчүлүк, электрик, кирпич менен иштөө, сантехника, флористика, тырмак жасалгалоо жана чач тарач) алуу зарылдыгын билдиришкен. Бул муктаждыктар учурда канааттандырылып жатабы же жокпу, маалымат жок.

Пандемия учурунда жана жалпысынан кардарлардын кээ бир топтору туш болгон кыйынчылыктарга карабастан, пробация кызматкерлеринин айтымында жана Пробация департаментинин отчетуна жана башка жеткиликтүү маалыматтарга ылайык, маектешүүгө катышкан үч кардардын бири дагы COVID-19 пандемиясынын учурунда өзгөчө кыйынчылыктарды белгилешкен эмес. Алардын баары пробация көзөмөлүн кыйынчылыксыз улантып кетишкен. Маектешүүгө катышкан бардык пробациянын кардарлары пробация кызматкерлеринин жана айрыкча, аймактардагы кызматкерлердин ишине жакшы баа беришти.

«Эч кандай көйгөй болгон жок, пробация мөөнөтү аяктап, кеңсеге барбай калдым».

Пробация кардары

COVID-19 пандемиясынын боштондукка чыгуу процесстерине жана түзөтүү мекемелеринен чыккандан кийин көрсөтүлүүчү кызматтарга тийгизген таасири

Түрмөлөрдөгү калктын санын азайтуу максатын ишке ашырууну алкагында, «Мунапыс жөнүндө» мыйзамына ылайык, Кыргызстанда 1941-1945-жылдардагы Улуу Ата Мекендик согуштагы Жеңиштин 75-жылдыгына жана 2010-жылдагы Апрель революциясынын 10-жылдыгына карата, эркиндиген ажырагандардын бир бөлүгү боштондукка чыкты. Жазаларды аткаруу мамлекеттик кызматынын маалыматы боюнча, 2020-жылдын 8-майына карата 44 адам бошотулган жана 483 соттолгондордун жаза мөөнөтү кыскартылган.³¹ Дагы 975 соттолгондор «Экономикалык мунапыс жөнүндө» мыйзамына ылайык мунапыска түшкөн.³² Белгилей кетсек, бул чаралар COVID-19 пандемиясына түздөн-түз тиешеси жок, улуттук тарыхый окуяларды эскерүү программасынын алкагында ишке ашырылган. Өкмөт пандемияга жооп катары түрмөлөрдүн санын кыскартуу үчүн эч кандай шашылыш бошотуу ыкмаларын же башка чараларды иштеп чыккан эмес.

Изилдөөнүн алкагында өзүнчө суроолор тобу пандемия учурунда түзөтүү мекемелеринен чыккан пробациянын кардарларына байланыштуу. Пробация кызматкерлеринин айтымында, *эки аймакта гана бул категориядагы кардарларга COVID-19 жөнүндө маалымат берүү үчүн маалымат такталары уюштурулган*, башка жерлерде эч кандай

³¹ Кыргызстандагы кыйноолорго каршы коалиция. <https://notorture.kg/?p=4371>

³² Кактус Медиа. 2021-ж., 24 марты.

https://kaktus.media/doc/434236_k_975_osyjdennym_primenili_ammistiu.html

чаралар көрүлгөн эмес. COVID-19 вирусунан тестирлөө жана жеке коргонуу каражаттарын таркатуу боюнча эч кандай иш-чаралар көрүлгөн эмес. Тестирлөөнүн жоктугу, болжолдуу түрдө, Кыргызстанда тесттердин санынын чектелүү болушунан жана алардын кымбаттыгынан (30 доллар) улам болушу мүмкүн. COVID-19 аныктоочу тесттер мамлекеттик органдарга, анын ичинде пробация кызматына дагы берилген эмес. Эркиндикке чыккан бардык кардарлар башка кардарлардын катарында эле пандемия учурунда коопсуздук чаралары жөнүндө маалымат алышкан. Ошондой эле, алар коомго кайра аралашуу боюнча бетме-бет жана онлайн кеп-кеңештерди алышты. Аз убакыт мурун түзөтүү жайларынан чыккан пробация кардарларынын жардамга муктаж экенине карабай, пробация кызматы бул категориядагы жарандарды тейлөө үчүн атайын механизмдерди иштеп чыккан эмес.

Корутунду

Бул изилдөө, максаттуу топко кирген маектешүүгө катышкандардын санынын аздыгына байланыштуу, COVID-19 пандемиясынын учурунда жана андан кийин Кыргызстанда эркиндигинен ажыратуу менен байланышпаган жазаларды колдонуу боюнча маанилүү маалыматтарды камтыйт. Изилдөө пробация кызматкерлеринин да, пробация кардарларынын да көз карашын чагылдырат. Жалпысынан алганда, аралыктан иштөө режимине өтүү кыйынчылыктарына карабастан, пробация кызматкерлери иш жүктөмүнүн олуттуу өзгөрүшүн сезишкен жок жана кызмат көрсөтүүнүн аралаш форматын колдонуу менен кардарларга мониторинг кылуу жана колдоо көрсөтүү милдеттенмелерин эң катуу карантин учурунда да аткарууну улантты деп айтууга болот. Шарттуу соттолгондор COVID-19 менен күрөшүүгө катышууга мүмкүнчүлүктөрдү алды, бул 2020-жылдын март айынан май айына чейин мамлекеттик кызматтардын жабылышынын терс таасирин кандайдыр бир деңгээлде жумшарткан. Мындан тышкары, билим алууга жана саламаттыкты сактоо кызматтарына жеткиликтүүлүгү чектелгенине же жоктугуна карабастан, пробация кызматкерлери жардамга муктаж кардарларга даректүү колдоо көрсөтүүгө аракет кылышкан. Сурамжылоого катышкан пробациянын кардарлары пандемиянын шартында пробация кызматтарынын көйгөйлөрүн аныкташпаса да, пробация кызматкерлеринин жана өкмөттүк эмес уюмдардын өкүлдөрүнүн корутундулары, ошондой эле улуттук изилдөөлөр жана жалпыга жеткиликтүү маалымат булактары бул категориядагы адамдарды өзгөчө кырдаалдар жана социалдык-экономикалык баш аламандык учурунда өзгөчө аялуу кыла турган бир катар факторлорду айгинелейт.

Изилдөөнүн жыйынтыгын чыгарып, төмөнкү тыянактарды чыгарууга болот:

1. Өкмөттүн COVID-19 пандемиясынын биринчи толкунуна карата жооп катары көргөн чараларынын натыйжасында 2020-жылдын март-май айларында жалпы улуттук карантин киргизилген. Пробация кызматтарын көрсөтүү аралыктан иштөө форматына которулушу керек болчу. Улуттук иш-чаралар кабыл алынгандан кийин, пробация кызматкерлерине буйрук аркылуу күтүлүп жаткан өзгөрүүлөр жана иштөө чектөөлөрү тууралуу ыкчам жана эффективдүү маалымат берилди. Жалпысынан алганда, пробация кызматкерлери 2020-жылдын май айынан тарта кадимки жумуш режимине кайтышкан; пандемиянын кийинки толкундары учурунда эч кандай кошумча чектөөлөр киргизилген жок.
2. Тилекке каршы, кызматкерлердин кээ бири өзгөрүүлөргө ыңгайлаша албай, жарым-жартылай кеңседе иштөөнү улантып, бетме-бет жолугушууларды өткөрүп турган. Ошол кезде электрондук система жаңыдан жасалып жаткандыктан,

кардарларды каттоону жана маалыматтар менен иштөөнү толук онлайн режиминде жүргүзүүгө мүмкүн эмес болгон. Кардарларга мониторинг кылууну жана кеп-кеңештерди берүүнү негизинен аралыктан жүргүзүүгө мүмкүн болсо, ал эми сотко чейинки отчеттук жолугушууларды бетме-бет (коопсуздук эрежелерин сактоо менен) өткөрүүгө туура келген. Кызматкерлердин коопсуз иштөөсү үчүн жетиштүү жеке коргонуу каражаттарынын бөлүнгөнүнө карабастан, бардык кардарлар мындай каражаттар менен камсыз болгон эмес.

3. «Кызыл зоналарда» иштей албаган же макул болбогон кардарларда 2020-жылдын март айынан май айына чейин коомдук жумуштарды аткаруу мүмкүнчүлүгү жок болгон. Бул факторду кошпогондо, негизинен карантин мезгилинде көрүлгөн чаралар, пробация кызматтарынын көрсөтүлүшүнө таасирин тийгизген жок.
4. COVID-19 пандемиясына жооп иретинде, Пробация департаменти маалыматтар менен иштөөнүн электрондук системасын өнүктүрүүгө басым жасады, бул аралыктан иштөө форматына башта пландаштырылгандан тезирээк өтүүгө мүмкүндүк берди. Электрондук системанын иштелип чыгышы кризистик мезгилде жана карантин аяктагандан кийин да пробация кызматына жакшы таасирин тийгизген бирден-бир чара. Системаны өркүндөтүү жана операцияларды кийинки ыңгайлаштыруу 2020-жылдын июлунан 2020-жылдын аягына чейин улантылып, пилоттук фаза 2021-жылдын башында башталган.
5. COVID-19 пробациянын кардарларынын жалпы санына таасирин тийгизген жок жана Пробация департаментинин өкүлдөрүнүн айтымында, пандемия мезгилинде Кыргызстанда кардарлар арасында өнөкөт кылмыш учурлары болгон эмес.
6. Пандемия учурунда пробация кызматкерлеринин иш жүктөмүндө эч кандай өзгөрүү болбогону менен, системалык чектөөлөрдөн улам кеңседе иштөөнү улантууга мажбур болгон кызматкерлер бир топ кыйынчылыктарга туш болушкан. Коомдук унаанын жоктугу да көйгөйлөрдү жараткан. Кээ бир кызматкерлер жеке түрдө кызмат көрсөтүүгө жана жумушка барууга аргасыз болгон. Мындай учурларда кызматкерлер өз ден соолугу жана коопсуздугу үчүн коркуу сезиминен улам эмоционалдык абалынын өзгөргөнүн белгилешти.
7. Бул изилдөөнүн алкагында маектешүүгө катышкан кызматкерлер пандемия учурунда Пробация департаменти коргонуучу каражаттарды таратуудан жана аралыктан иштөөгө чакыруудан башка эч кандай кошумча колдоо көрсөткөндүгү жөнүндө билдиришкен жок (мисалы, аралыктан иштөөгө өтүүнү жеңилдетүү, натыйжаларга же жумуш жүктөмүнө карата күтүүлөрдү кайра карап чыгуу, бала багуудагы жаңы шарттарга байланыштуу кошумча жоопкерчиликти эске алуу, психикалык ден соолукту колдоо ж.б.).
8. Изилдөөнүн катышуучулары белгилеген жумуштагы негизги көйгөйлөр пандемия менен байланышкан эмес:
 - a. Колдоо кызматтарын көрсөтүүчү чектелген адам ресурстары.
 - b. Иштөө стандарттарынын жана кызмат түзүлүшүнүн кемчиликтери аймактардын деңгээлинде кызмат көрсөтүүнүн натыйжасыздыгына жана

айырмачылыктарына алып келет.

- c. Башка мамлекеттик органдар же мекемелер, коомчулуктун деңгээлиндеги кызмат көрсөтүүчү уюмдар менен өнөктөштүктүн жоктугу, иштелип чыккан жеке программаларга карабастан, ырааттуу кызмат көрсөтүүнү чектейт. Бул көйгөйлөрдү пробация кызматынын салыштырмалуу жаңы мекеме экендиги менен түшүндүрсө болот, анын түптөлүү мезгилинин көпчүлүгү пандемиядан улам келип чыккан болуп көрбөгөндөй жагдайларга туш келген. Ошол эле учурда маектешүүгө катышкандар так көрсөтмөлөрдү жана стандарттарды иштеп чыгуунун, ошондой эле өнөктө кылмыштуулукту азайтуу жана пробация кардарларын ийгиликтүү коомго кайра аралаштыруу максатында эффективдүү жана ар тараптуу кызматтарды көрсөтүү үчүн күчтүү өнөктөштүктү түзүүнүн маанилүүлүгүн белгилешти.
9. Жазык кодексине киргизилген өзгөртүүлөр жакынкы айларда күчүнө кирет. Аларды кабыл алуу оорураак кылмыштар үчүн, эркинен ажыратуунун ордуна пробациянын колдонулушун кеңейтет, бул өз кезегинде пробация кызматынын функцияларын кеңейтет деп күтүлүүдө.
 10. Пандемиянын натыйжасында келип чыккан экономикалык кризис жана социалдык туруксуздук пробациянын кардарлары үчүн олуттуу көйгөйлөрдү жаратты. Билим алуу, саламаттыкты сактоо кызматтарын жана документтерди алуу адаттагыдан да оор болду. Пробация кызматынын изилдөөсү пробация кардарларын өзгөчө аялуу топ катары аныктаса да, алар дагы деле өкмөттүн «ар тараптуу колдоого» татыктуу топторуна кирбейт.
 - a. Изилдөөнүн жүрүшүндө пайда болгон өзгөчө суроо жер тилкелерине ээ болгон пробация кардарларына байланыштуу. Колдонуудагы мыйзамдарга ылайык, бул адамдар автоматтык түрдө бекер билим алуу же кесиптик билим алуу укугунан ажырайт, анткени жерге болгон менчик айыл чарба тармагында иштегенге барабар.
 11. Башынан өткөргөнүнө жана жеке өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу алсыз, аялуу кардарлардын төмөнкү топторуна пандемия жана аны менен байланышкан чектөөлөр өзгөчө терс таасирин тийгизди:
 - a. Материалдык абалы чектелгендиги же компьютердик сабаттуулугу төмөн болгону үчүн аралыктан көрсөтүлгөн кызматтарды ала албаган кардарлар;
 - b. шаарларда жашаган, турак-жайы жок кардарлар. Алар үчүн баш калкалоочу жайлардын жабылышы турак-жай жана азык-түлүк коопсуздук көйгөйлөрүн ого бетер күчөттү;
 - c. карантин учурунда орнотулган посттордо текшерүүлөр күчөтүлгөндүктөн, инсандыгын тастыктаган документтери жок кардарлар үйлөрүнөн чыгып, пробация органдарына баруудан коркушкан;
 - d. пандемия учурунда негизги медициналык кызматтарга жете албаган оорулуу кардарлар;
 - e. өкмөттүн чектөөлөрүнөн жана ишканалардын жабылышынан улам жумушсуз калган кардарлар.Бул көйгөйлөр пробациянын кардарлары үчүн мурда деле актуалдуу болгон, бирок пандемия аларды абдан курчуткан.

12. Бүткүл өлкөдөгү чектөөчү чараларга байланыштуу коомдук иштер кадимки көлөмдө болгон эмес жана суроо-талапты канааттандыра алган эмес. Кызыкдар кардарлар COVID-19 менен күрөшүүдө жардам берип, өкүмдүн талаптарын аткарууну улантуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушкан. Калгандары үчүн жаза өтөө карантин бүткөнгө чейин (2020-ж. май айына чейин) жылдырылган.
13. Кээ бир аймактарда кардарлар кризистик мезгилде пробацация кызматкерлеринен көбүрөөк колдоо жана психологиялык жардам алышты. Кээде кызматкерлер муктаж болгон кардарларга колдоо көрсөтүү үчүн кесипкөй милдеттеринен сырткары иштерди аткарышкан. Бүткүл өлкө боюнча социалдык колдоого муктаж кардарларга өкмөт менен жарандык коомдун өнөктөштүгү, ошондой эле донорлордун колдоосу менен гуманитардык жана материалдык жардам көрсөтүлдү.
14. Соттор жана бардык тиешелүү органдар пандемия учурунда ишин улантышты, бирок алардын отурумдары/жолугушуулары аралыктан өткөрүлдү.Пробацациянын кызматкерлери белгиленген эрежелерге ылайык пробацациялык отчетторду даярдашкан жана ошол эле учурда пробацациянын кардарлары менен бетме-бет жолугушууларды өткөрүп турушкан.
15. Сот тутумунун ролу жана өкүм чыгарууда пробацация отчетторунун мааниси боюнча түшүнүктүн жоктугу жер-жерлердеги бири-биринен айырмаланган ар кандай практикаларга алып келет.
16. Пандемия боштондукка чыгуу процессине эч кандай таасирин тийгизген жок. Эл аралык уюмдардын жана укук коргоочулардын тынчсыздануусуна карабастан, Кыргызстан COVID-19 пандемиясына жооп катары эч кандай түзөтүү жайларынан чукул бошотуу механизмдерин ишке ашырган жок.
17. Боштондукка чыккандар пандемия тууралуу маалымат алуудан тышкары, эч кандай кошумча колдоо алышкан жок (жеке коргонуу каражаттары, тесттер ж.б.)
 - а. COVID-19 жөнүндө толук маалыматты берүү үчүн 2 аймакта гана маалымат такталары орнотулган.
18. Пандемиядан кийинки мезгилде пробацация/бошотуу/эркиндигинен бошотууга байланышпаган чараларды жана кызматтарды көрсөтүүдө өзгөрүүлөр күтүлбөйт.
19. Пробацация кардарларынын COVID-19 оорусу менен күрөшүү боюнча ыктыярдуу иштерге тартылышы массалык маалымат каражаттарында пробацация, коомдук жумуштар жана эркиндигинен бошотууга алтернативдүү чаралар жөнүндө ой-пикирди жакшыртышы мүмкүн.

Алынган сабактар жана сунуштар

Бир катар иштерди аткаруу менен, келечекте мүмкүн болгон жагымсыз окуяларга каршы пробацация кызматынын туруктуулугун бекемдесе болот. Мындан сырткары, кризистик мезгилде да Кыргызстанда эркиндигинен ажыратуу менен байланышпаган жаза чараларын дайындоодо басмырлоого жол бербей, мындай чараларды эффективдүү кылуу жана жайылтуу аракеттерин жасоо керек. Изилдөөнүн катышуучуларынын сын-пикирлерине,

ошондой эле эл аралык стандарттар жана алдыңкы тажрыйба жаатында жүргүзүлгөн кабинеттик изилдөөгө жана PRI уюмунун тажрыйбасына таянып, реформалоо үчүн төмөнкү тыянактар жана сунуштар түзүлдү:

АЛЫНГАН САБАКТАР	СУНУШТАР
<p>COVID-19 пандемиясына түздөн-түз тиешеси жок жана анын натыйжасы болбогон уюштуруучулук көйгөйлөр кризис учурунда пробацация кызматтарын көрсөтүүгө тоскоол болду жана колдоо көрсөтүүнүн эффективдүүлүгүн жана ар тараптуулугун чектөөдө. Бул кыйынчылыктарга иш стандарттардын, инфраструктуранын жоктугу, ар тараптуу колдоо көрсөтүү үчүн чектелген өнөктөштүк жана адамдык потенциалдын жетишсиздиги кирет.</p>	<p>1. Күтүлбөгөн жагдайларга же кризистерге жооп кайтаруу үчүн кызмат көрсөтүүнү өзгөртүү учурунда бардык аймактарда колдонула турган так мекемелер аралык байланыш процесстерин иштеп чыгуу.</p> <p>2. Пробацация кардарларына ар тараптуу кызмат көрсөтүү үчүн башка мамлекеттик органдар жана коомдук уюмдар менен кызматташтыкты жана өнөктөштүктү түзүү.</p> <p>3. Пробацация кызматкеринин потенциалдуу муктаждыктарын баалоо жана чечүү, анын ичинде психо-социалдык колдоо көрсөтүү көндүмдөрүнө ээ болгон жетиштүү кадрларды тартуу жана иштеп жаткан кызматкерлерге тийиштүү окутууларды уюштуруу.</p>
<p>Өкмөт чектөөлөрдү киргизгенден кийин, Пробацация департаменти бардык кызматтарды аралыктан көрсөтүүсү керек болчу, бирок бул толук түрдө ишке ашкан жок. Пандемия учурунда кызмат көрсөтүүдө аймактык айырмачылыктар болгон.</p>	<p>4. Эффективдүүлүктү жогорулатуу жана бардык кардарларга ырааттуу кызмат жана колдоо көрсөтүү үчүн ресурстар бөлүмдөр арасында тең бөлүштүрүлүшүн камсыз кылуу үчүн пробацация кызматынын ичинде кызмат көрсөтүүнү стандартташтыруу (мисалы, кардар менен кызматкердин өз ара аракеттенүүсү, сунушталган кызматтар жана колдоо көрсөтүүлөр, тейлөө ыкмалары жана куралдары) жана басмырлоону жокко чыгаруу.</p>
<p>Пандемия учурунда Пробацация департаментинин электрондук документ жүгүртүү системасы жакшы иштеген эмес, бул аралыктан иштөөгө толугу менен өтүүгө тоскоолдук жаратып, документтер менен кагаз жүзүндө да, электрондук да иштөөгө туура келген.</p>	<p>5. Электрондук иш системасын толуктап чыгууну жана бардык тармактарга киргизүүнү биринчи орунга коюу, ошондой эле кызматкерлердин системаны өздөштүрүү жана туура колдонуу үчүн санариптик көндүмдөрүн бекемдөө. Бүтүндөй өлкө боюнча бирдиктүү стандарттардын аткарылышын камсыз кыла турган жаңы системаны колдонуу менен ишке мониторинг жүргүзүү зарыл.</p>
<p>COVID-19 пандемиясына байланыштуу чектөөлөр жана коргонуу жолдору боюнча маалымат берүү практикасы бөлүмдөн бөлүмгө ар кандай болгон жана бул изилдөөгө кирген эки аймак гана пандемия учурунда боштондукка чыккандар үчүн маалымат такталарын даярдашкан.</p>	<p>6. Ар кандай аймактарда пробацациянын кардарлары менен маалымат алмашууну күчөтүү жана стандартташтыруу, айрыкча улуттук кризистер учурунда. Эркиндигинен ажыратуу менен байланышпаган чаралардын көзөмөлүндөгү кардарларды, ошондой эле пенитенциардык пробацациянын кардарларын толук маалымат менен камсыз кылуу зарыл. Бул кардарлардын арасында сабаттуулуктун деңгээли төмөн, тил билбеген, ден соолугунун</p>

	<p>мүмкүнчүлүктөрү чектелген жана өзгөчө байланыш стратегиясын иштеп чыгууну талап кылган жана башка кардарлар бар.</p>
<p>Шаардык кардарлар COVID-19 пандемиясынын учурунда турак-жай жана азык-түлүк коопсуздугу жагынан эң аялуу топтордун бири болушкан, анткени алардын коомчулуктан жана үй-бүлөлөрүнөн колдоо жана жардам алуу мүмкүнчүлүгү чектелген. Бул алсыздык саламаттыкты сактоо ресурстарынын массалык түрдө пандемия менен күрөшүүгө бурулушуна байланыштуу каржылоонун кыскарышынан улам баш калкалоочу жайлардын жабылышы менен күчөдү.</p>	<p>7. Мамлекеттик-жеке өнөктөштүк аркылуу, социалдык жатаканаларды, пробацация кардарлары үчүн жеткиликтүү турак-жай куруу мүмкүнчүлүктөрүн активдүү издөөнү улантуу керек.</p> <p>Түруктуу турак-жай варианттарын кеңейтүүдө жергиликтүү жамааттар менен өнөктөштүктү колдонуп, кыска мөөнөттүү жана шашылыш жайгаштыруу турак-жайлар да берилиши керек.</p>
<p>Ишке орношууга жана билим алуу мүмкүнчүлүгүнүн жоктугу менен байланышкан кыйынчылыктар жана тоскоолдуктар кризис жана социалдык туруксуздук учурунда күчөөдө. Пробацациянын кардарлары юридикалык тоскоолдуктардан улам билим алуу кызматтарын толук ала алышпайт. Бул көйгөйдүн эки терс таасири бар: бир чети кардарлардын катышуу укугу чектелсе (жер тилкеси бар деген негизде), экинчи жактан каалоочулардын санынын азайышына алып келет, окуу тайпалары толбойт жана бул башкалар үчүн окуу мүмкүнчүлүктөрүн чектейт.</p>	<p>8. Кардарлардын түзөтүүчү жайларда дагы, эркиндикте дагы билим алуу жана ишке орношуу мүмкүнчүлүктөрүн жогорулатуу үчүн өкмөттүк эмес уюмдар, бизнес сектору, билим берүү мекемелери, Эмгек министрлиги жана жергиликтүү муниципалитеттер менен байланыш түзүү зарыл. Бул аракеттердин алкагында пробацация кызматкерлери кардарлар менен иштөөдө колдоно турган мүмкүнчүлүктөрдүн маалымат базасын түзүү зарыл.</p>
	<p>9. Пробацация кардарлары үчүн бекер билим алуу жана окутуу үчүн болгон укуктук/ процессуалдык тоскоолдуктарды жоюу (мисалы, бекер билим алуу үчүн тоскоолдукту жараткан жер үлүшүгө менчик болуу).</p>
<p>Пробацация кызматкеринин ролу жана жоопкерчилиги кээ бир чөйрөдө белгисиз бойдон калууда. Мисалы, пробацация отчетторунун өкүм чыгаруу чечимдерине канчалык таасир этээри белгисиз. Жазык мыйзамдарына өзгөртүүлөрдү кабыл алгандан кийин пробацация көзөмөлүн колдонуунун кеңейүүсү күтүлүүдө. Бул иш жүзүндө сот менен пробацация органдарынын ортосундагы кызматташтыкта көйгөйлөрдү жаратат.</p>	<p>10. Айыптоо боюнча чечим кабыл алууда пробацация кызматкеринин ролун тактоо жана бекемдөө. Пробацациялык отчеттордо камтылган маалыматты кароо милдеттүү түрдө болушу керек, бирок ошол эле учурда акыркы чечимди судьялар чыгараары так аныкталууга тийиш жана пробацация кызматкеринин салымы эң туура жазаны аныктоодо эске алынган факторлордун бири гана экенин толук түшүнүү.</p>
	<p>11. Пробацация кызматында жазанын альтернативдүү чараларын кыйла кеңири колдонуу үчүн жетиштүү дараметтин болушун камсыз кылуу. Айрыкча, муктаждыктары учурдагы пробацация кардарларынан башкача болгон, олуттуу кылмыштар үчүн соттолгон адамдарды көзөмөлдөө жана аларга колдоо көрсөтүүчү кызматкерлерди даярдоо өзгөчө маанилүү.</p>